БИБЛИОТЕКА СССР им. В. И. Ленина

БЕЗАМЕ ВIАШАГIКХЕТАР

КОПЕНГАГЕН, 20 июнь. (ТАСС-а спец. корр.). Селхан саррахьа студенчески объединене ЦIагIа; «Дания—СССР» яхача обществан студенчески объединенен собрани дIайолаялале дукха хьалхагIа дена йоккха зал тIаьнкI аьнна хьалйизар сий долча хьешах — СССР Министрий Совета Председателах Н. С. Хрущевх бIаргтоха баьхкача датчанаша.

Гулбеннараша безаме тIаийцар Советски правительствана керте латтар: Н. С. Хрущев зале хьачуваьлча берригаш а хьалгIовтт, чIоаггIа тIоараш а детташ моаршал лу СССР Министрий Совета Председателагена цуьна улуврча нахагена.

Н. С. Хрущевна цхьана собрание баьхкар Дане кхыча мехкашцарча гIулакхий министр П. Хеккеруп, просвещене министр Х. Петерсен, чкъаьрий дахара министр А. Норманн.

Советски Союзен Данен байракхашца дегача студенчески объединене ЦIагIа дIачувоалла-ча хььфашта, накъа воагIа «Дания—СССР» яхача общества председатель К. Томсен, студенчески объединене председатель Е. Сейденфаден, цу организацей кхыбола кулгалхой. Шоай хьаьшашка дIайха моаршал лу цар.

Гулбеннараштa хьалхашка дIаьхха къамаьл дир собрание дакъа лоацараша безаме тIаийцача Н. С. Хрущева.

Ший къамаьл дIадоладеча юкъе «Дания—СССР» яхача общества членаш цу общества 40 шу дузача юбилеяца даькъала бувцаш а советски датски халкъашта юкъера доттагIал чIоагIдара гIулакха цар керда толамаш дахер лоаш а дола дешаш аьлар Н. С. Хрущева. ДIайхача моаршала дешаща берригача датски радиоладувгIархошка а телевизор чу хьежарашка а, хIаьта иштта дерригача датски халкъага а ше къамаьл деш, Советски правительствана керте латтачо йоал, дуненна дукха бокхий писателаш, Iилмахой, инженераш, культура деятелаш беннача Данецен цун халкъацен дукха хана дена доттагIал лоархIаш а цар сий деш а ба советски нах. Цо шераш йоах писателий Ганс Христиан Андерсена, Мартин Андерсен Нексе, Iилмахочун Нильс Бора, художника Х. Билструпа.

Датски халкъа промышленностен юрта боахамен дакъе доккхий хIамаш карагIдаьнна хилар белгал а даьккха, опыт дукхагIа дIа-юха эцара тIехьйхар Н. С. Хрущева, къаьстта а юрта боахама дакъе. Оаха гIад а даха, йоах цо, шуца гIулакхаш а леладергда, хьайбаш леладеши лаьтта леладеши беча селекционни балха опыт дIа-хьа а ийергья.

Цул тIехьагIа шийга ладувгIача датчанашта Никита Сергеевича дувц экономика, Iилма, просвещене дакъе, советски халкъа хьал-торо лакхъяра Советски Союзо дахьача толамий хьакъехьа.

ДIахо Советски Союза арахьарча политика цхьадола дешаш ше дувцаш, Н. С. Хрущева белгалдаьккхар: дунен ракетно-ядерни тIом ца хилийтарал, лаьттан тIа машарш кхерамзлен Iалашдарал лоархIамегIа а долаш декхар дац хIанз адамлена. Массане а шендаь герз хIалаккхара вай гарга дугаш мел долча гIулакхашта тIехьа латт СССР.

Советскь Союзо, аьлар дIахо Н. С. Хрущева, паргIатта чакхйоахатургйола дукха предложенеш еннай дунен халкъий гIулакхашта юкъера кхоккам кIаьдбарая паччахьалкхенашта юкъера тешам чIоагIбараш.

Советски правительствана керте латтачо белгалдаьккхар хьалхагIа а санна эгтара лоархIамегIарча проблемаех цаI Европе машар Iалашбелга хилар. ШолагIча дунен тIемах ихедисараш дIададьха даллалца йолча хана, вешта аьлча цхьатарра йолаш йолча германски шин паччахьалкхенца машара договор даллица йолча хана, аьлар цо, сихдаь герз хьадара новкъостал деш бола экха кийчбенна хувур, Европа юкъамоттигера кхераме моттиг юсаргхилар.

ФРГ дакъа а лоацаш дукхача оагIорахьара НАТО ядерни низаш вIашагIтохар дунен халкъашта юкъера кхоккам кIаьдбарца цхьанна а тайпара енйса доагIаш ца хилар белгал а даьккха Н. С. Хрущева аьлар: тхо хьалда духьала да Европана юкъе дIахо герз Iоадара. ядерни герз хIаьта а вета а.

Советски правительствана керте латтачо дIахо аьлар, кагийча е локха лоацача мехкий халкъаш юстара латта йиш а ц. мегарг а дац хIанзара дунен халкъашта юкъера лоархIамегIаоа проблемаш къоастаеча хана. Уж а иштта новкъостал де дезаш да дунен халкъашта юкъера кхоккам кIаьдбара, лаьттан тIа чIоагIа машар оттабара. Цунца дувзаденна цо белгалдаьккхар, кхыча мехкий бIунаш Данен Норвеген ца лоаттадайтарех НАТО дукхача оагIорахьарча ядерни низашка цар дакъа ца лацарех гIулакха датски норвежски правительствашта лаьца позици а хIаьта иштта шоай мехкашка ядерни герз оттадайта уж правительствашта дага ца хилар а Советски Союзе дика лоархIаш чилар.

Европа къилбаседе атомни йоаца зона е аьнна дIакхайкадара хьакъехьа Финляндски Республика президента Кекконена енна предложени бокххача лоархIаме хилар белгал а даьккха, Н. С. Хрущева цIаьхха а дIакхайкадир ядерни йоацача зонай статус кхоачашъергхьа аьнна шийна декхар тIаэца Советски Союз кийча хилар, нагахьа синна вож ядерни державаш а цу тайппара иззамо декхар шоашта тIаэца кийча хуле.

ТIеххьара ший къамаьл чакхдоладаш датско-советски гIулакхий хьакъехьа ше дувцача хана, Н. С. Хрущева белгалдаьккхар: Советски Союзан Данеен юкъерча гIулакхех тайп-тайпара социальни строеш йола шин паччахьалкхе машаре цха йиш йолаш хилар дIахьокха дика масал дара мел эша торонаш а вай.

Советски правительствана керте латтачун къамаьлага чIоаггIа уйла тIаяхийта ладийгIар, дукхаза а юкъахдаьхар из чIоаггIа деттача тIоараша. Къамаьл чакхдаьнначул тIехьагIа гулбеннараша даьча хаттараштa жоп тийлар Н. С. Хрущева. ТIеххьарча хаттара жоп деана ше ваьлначул тIехьагIа, Никита Сергеевич трибуна тIара Iовоал. Берригаш а хьалгIовтт, чIоаггIа тIоараш а детташ цакъа воккх цар из.

Цу собрание дакъа лоцарах общества берригача членийн цу зале вIашагIа мел кхийттачуна цIерах Н. С. Хрущевна докха барнах оал «Дания—СССР» яхача общества председатела К. Томсена. Цо йоах, Советски правительствана керте латтар Дане варо Советски Союзах датчаний безам а болийтаб, Советски Iаьдала духьалара пропагандисташ халача хьала тIа а оттабаьб.

Собрани йистеьлар. Бокхача безамца доттагIий вIашагIкхетар дар из.

Радиофун телевиденен гIолла а, хIаьта иштта «Евровидене» системе гIолла а чакхдаьлар Н. С. Хрущева къамаьл.

СУРТА ТIА: Н. С. Хрущев Дане премьер-министр Е. О. Краг.

ТАСС спецкора В. Егорова сурт.

* * *

МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

СЕРДАЛО

Свет

Советски Союза Коммунистически партен Нохч-ГIалгIай обкома, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхерчу Советен Министрий Советен орган. Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУВЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

№ 75 (3027). | Шинарди, 23 июнь 1964 шу. | Мах 2 кап.

ЮХЬАНЦЕ СУХАЛБЕ ЯЛАТ ЧУЭЦАРА

БОЛХ ВIАШТIЕХЬБАЬККХАЧА...

ЯЛАТАШ чуэца доладеннача хьалхарча деношка карара кара тела цIе вымпел елар Бронников Ивана агрегата. КъахьегIама иштта мах беш хилаpo механизаторий дегаш уралоттадир. Цар лаьрхIар ялаташ кхы а сихагIен дикагIен чуэца, ялаташ чуэцача техникех бизза пайда эца. Из шоай доаш кхоачашдара механизатораштa новкъостал дергда къахьегам цийса вIаштIехьбаккхаро.

Ховш да, бункер шиъ хинnахьа йоассе а ещ, аьрда даьнна ялат, пункташка е хьатташка дIакхухьаш хилча мара комбайно балха оасарле лакха йолаш болх берг ца хилар. Из гIулакх лаьрхIа леладу бригаде. Автомашинаш хьакхачарга хьежаш латта ваш хилац комбайний цIаккха а.

17-ча июне йолаелар мукх хьакха Бронников Иванен Нагалов Дмитрен агрегаташ. Групповой методах болх а беш, дит дийнахьа 390 гектар мукх хьекхар «Шалински» совхозе. Цхьан дийнахьа 37—40 гектар хьокх шинна а агрегата. Агрегаташка цхьана болх байтар бахьан долаш даьлла цар уж толамаш.

Комбайнашкара ялат дIаозача дика болх бу Грознера яьхача № 5 йолча автобоахама грузовой машинаша. Цар бехка цIаккха а сеца латта йийзанц комбайний. Шоай декхарех дика лоархIабу шофераш Умиев Iиса, Пинчуев Салауди.

Технически новкъостал дика ду агрегаташтa.

— Ялат чуэца доладелча дешаш нагахьа ди дахадац дIа-юха лела автомастерской, шийца механикаш а болаш, тхо долча ца йоагIаш а тхога фу эш-мал эш цар ца оалаш а,—йоах комбайнера Бронникова.

Цхьакха йоакхо а я механизаторий ещ, цхьабакъда, керттерьяр из еце а, болх бе дикагIа доглайт цо. Дика вIаштIехьаьккхад бригаде юкъара ххача кийчбелга. Два хIама чамболашн тайп-тайпарея кийчду. Шоай ханханахьа дахь уж обедаш механизатораштa комбайнаш тIа болх беш уж болчча метте. Совхка санна, хий доацаш биса механизатораш. Хьалхарча юкъага лоадамбоаца хIамаш царех хете а, цар дикка новкъостал ду механизаторий балха оасарле лакхьяра, ялаташ лоаццача хаьшка чуйиша дахара.

М. АЛАНОВ.

МУКХ ХЬОКХАШ ЛАТТ

Кхаьчад гурахьа дIадийна ялаташ Наьсарен производственни управлене «Ингушски» совхозе. Дукхха комбайнаша жаткаши араьлар 19-ча июне мукх хьакха. ХIанзле 369 гектара тIара хьекхаб мукх. Гучадаьлар техника дика тоаль хилар. Цхьаккха моттиг нийсъенна яц укх кхаь дийнахьа уж еха сеца латташ. Шоашта тIалатта бехктокхаме декхар дика кхетадеш лакхача темпашца хьокх ялат комбайнераша, жаткай машинисташа. Шоаш яхача тайпара лоаццача хана ялат чуэца лерхI совхоза механизатораша.

Х. КОТИЕВА.

7—8 ДИЙНАХЬА

ГРОЗНЕНСКИ производственни управлене ЦхьоалагIча мая цIерахча колхоза кхашкара гуйран ялаташ кхаьчад. Мукх хьакха эгтара хьалха арабаьлар иой. Концова тракторно-полеводчески бригада механизатораш. Цу бригада трактористаша Сухоруков Артемен Лавриниченко Иванен шин дийнахьа 104 гектар хьекхар, норма 80 гектар мара йоацача метте.

Селхан цхьаькха, вов, Жукова кулгалду бригада а йолаеннай мукх хьекха.

Ерригаш а колхоза кхашка ялат чуэца араьнираш 9 комбайни йиъ жаткен я. ДукхагIа болча механизатораша сменин нормаш тIехкхоачашъю.

«Нагахьа санна йоачаша тхона новкъарле ца йой, — йоах колхоза председатела вов. Вьючие, — ворхI-бархI балха дийнахьа гуйран мукх чуийца дарга тхо. Цунна тIадерзаальда тха механизаторийн кхаш леладерийн деррига низаш.

О. АРЗАЕВ.

БУРУВ ДЕТТАРИЙ ТОЛАМ

Карабулакски бурув деттача контора коллективо ах шера план ханал хьалха кхоачашъяра красномолотовций болам хьал и лаьца 6 бетта план 20-ча июне кхоачашъе социалистически декхараш тIаийцадар. ТIаийца декхараш ханал хьалха кхоачашдир. 19-ча июне бурув тохара ах шера план кхоачашъяьй контора коллективо. Укх шера деррига теха бурув 23800 метр да, планах лаьрхIачул дукхха дукхагIа хул из.

Дукха хана дена шоллагIча ах шера чотах къахьегаш я бурув деттарий мастераша вв. Н. М. Губина, Д. И. Тонкогубова, Б. Ф. Касакова, В. А. Капкова, А. К. Печенова кулгалду бригадаш.

Бурув деттараша план ханал хьалха кхоачашъяра дика новкъостал дир вышкомонтажникаша. Планах лаьрхIачул совгIа цш вышка вIашагIъеллай цар.

А. БАКАЛЮК, инженер.

ВИЗИТАЦА ШВЕЦЕ

СТОКГОЛЬМ. 22 июнь. (ТАСС). Тахан «Башкирия» яхача теплоходаца официальни визитах Стокгольме кхаьчар СССР Министрий Совета Председатель Н. С. Хрущев цуьна улувра наь.

ТIАГIЕРТТА КЪАХЬЕГАРГДА

Дукхаг1а долчо шерашка июль бетта юкхерча а июль бетта юкхьерча деношка мара долалац тханцига ялат чуэца. ХIанз а, ялатага хьежача, цу хена мара из чуэца долалургдац.

Ялат чуэца дукха ха йисаяле а хьалхе а доладелар тхо из чуэцара лерттIа кийчо е. Цулурьа хIанз ялат чуэцача 28 комбайнах 27 тоо а яь ялат чуэцара кийча я. Вож цаI радиатор эшаш латт, из а тоергья укх деношка. Тоаьй жаткаш, кхыйола ялат чуэцара эшаш мел йола техника. Комбайнерий а цар гIончий а штат йизза йолаш я. ХIаьта 12 жаткана машинисташ тIачIоагIбаьб. Уж лелаергйолча трактораштa технически гIулакх даьд.

Укх шера ялатийна хьакха лаьрхIа 2502 гектар кIаи мукхи шин тайпара хьокхаргба оаха. Цхьа дакъа хьакхари ардари къаьстта а долаш, шоллагIа дакъа уж балхаш цхьана а долаш. Оаха оттаньча балха планах ялат 10 балха дийнахьа чуэца вIаштIехьъяргда. Хьакхари ардари къаьстта а долаш чуэца дола ялат кхаь дийнахьа хьекхаргда, кхаь дийнахьа оардаргда, дIаьта хьаккари ардари цхьана долаш чуэцаш дар ворхI дийнахьа чуэцаргда.

Тха балха плана тIен графика тIен белгалъяьха я. хьалхагIа хьочхаргйола участкаш, из болх хьалхагIа дIаболабе беза бригадаш. Уж хIанз массе бригадашка дIакхоачийташ латт.

Ялат чуэца йиллача ханага хьежача, комбайнашка, жаткашка цахаддаш болх а байташ ялат чуувзаш 100 гаргга автомашин хила еза. Тха тхоай 24 мара яц. Царех ахаш мара лерттIа болх дIабахьа йиш йолаш яц. Вожаш цхьанца дефицитни оатхалаш эшарца тоае йиш йоацаш я. Вакъда, Грозненски ОГНХЗ АТК-ца договор даьд оаха 100 мещих яйтаргйолаш. ХIанале пхиъ Iояйтай, уж силос дIакхухьаш я.

Ялат чуэца ма доладеллингехье, из Iодрассодергдолаш, сихахача темпашца хьатташ, складаш тоаеш, царна дезинфекци ен да тхо. Шин отделене шц хьетти центральни усадьбе йоккха силада и тха. Царех цхьоалагIча отделенера яр тоаль я, [illegible] хьетти склади тоаль аля йоал. Цига болх бергйола болхлой хоржаш латт.

Ялат чуэцашехьа кхаш чех цIендергдолаш, цох аргIаш дергдолаш иш тракторгш кхыйола техникех вIаштIехьъаьккхай. Из болх сиха бе лаьрхIад оаха, хIана аьлча 500 гектара тIа шоззлагIа, силоса лаьрхIа дIаюш йола, хьажкIа дIае лаьрхIад оаха. Шортта дIайийнача баьццашен, 635 гектар силоса хьокхаш латтача кIинон мукхов, 1340 гектар силоса дIайийнача хьажкIашен кхы а 500-не тIа дIаювргйолча хьажкIашен дика торо хулийтаргья тха совхоза хьайбашта шортта докъар Iалашда.

Ялат чуэцара кийчо ярда кхыйолча культурашта гIулакх дела ледара дитац оаха. ХIанзле совхозе гIолла 399 тонн кIинен мукхен силос Iочуеллай кIоагашка, аьла лаьрхIа 20 гектар баьццаш 76 гектар кIаи мукхи хьекхаб. ХIаьта бокъонца, дIаелехьа а дIайийнача тIехьагIа а макхаш а даьха хьалхера культиваци 3200 гектара тIен шоллагIа яр 740 гектара тIен яьй хьажкIашта. Культиваци подкормкаца цхьана ю. Цул совгIа, свеклаша а яьй культиваци, хьалхера яр ерригача майдан тIен шоллагIа яр 158 гектара тIен. Цунна нийлхьеш оасар даьд цкъа ерригача майда тIен шоззлагIа 80 гектара тIен.

Иштта гIулакх ду гадуаргашта. ХIанале макхаш даькхачул тIехьагIа цкъа культиваци яьй, хIаьта шозлагIа а 479 гектара яьй. Листа хинната моттигашта нийлхьеш 158 гектара букетировка а яьй.

Иштта дика гIулакх деш хилара дика хулаш латт уж культураш. Кхаш оасарах цIендеш яд.

ХIанз шоаш гIулакх деш йолча культурай хьувкъам лакхагIа хилийтара дийнен буса цахаддаш болх беш ба тха совхоза механизатораш.

Гурахьа дийнача ялатий хьувкъам дика кхебарал совгIа, хьажкIай, свекла, гадуаргий хьувкъам лакха кхебертба цар.

Х. ЯНДИЕВ,

Наьсарен производственни управлене «Октябрь 40 шу» яхача совхоза керттера агроном.

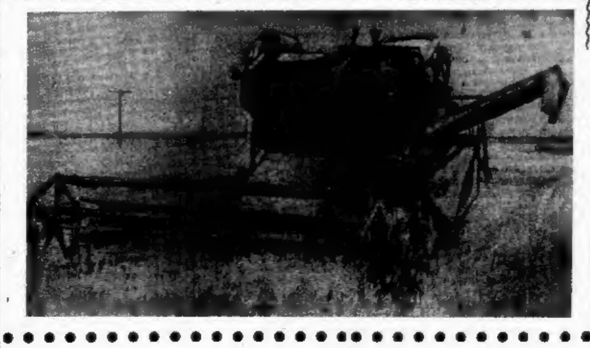

Шелковски производственни управлене «Червленский» колхоза къахьегамхой гурахьа дIабийна мукх чуэца болабеннаб. Эгтара хьалха кхай тIа шоай агрегат араьккхар комбайнера А. Маслова штурвальне М. Лойкоси. Хьалхарча дийнахьа кхаьчача ялатий итташ гектараш чуийцар цар.

ХIанз сихача темпашца лела колхозе ялат чуэцар. Колхоза механизатораша лерхI 10—12 балха дийнахьа ялат чуийца бала. ХIанзле 80 гектар мукх чуийцаб цар.

СУРТА ТIА: комбайнер А. Маслова штурвальни М. Лойкон шоай комбайнаца мукх чуэцаш ба.

М. Ткаченко сурт.

МЕХКАРЧА КХАШКА

МАЬРША ЙОАГIИЙЛА КIИ-МАРСА ХА!

СЕВЕРСКАЯ (Краснодарски край). «Ленина васкеташ» яхача колхозе цхьатарра мугIарагIа Iодийгад хIинзза хьекхача гурахьа бийнача маькха касараш. Соахкара опыт юкъе а йоалаеш, боахамерча механизатораша ца бола ялат хьокхача шерра пайда эц шин-шегIа лелача комбайнех, шишшаа вIаштIехьа йийза а дукха кха чулоацаш а йолча жаткаех. ХIара гектаоа тIара 30 — 40 центнер ялат доал укхаза. Юкъ-юкъера кхаьчача моттигашкара гурахьа бийна мукх чуэца доладеннад Кубана къулбехьарча оагIорахьара кхы цола боахамаш а.

МУКХ ЧУЭЦЦАШЕХЬА А ХЬАЖКIАШ ДIАЮВ

КАРШИ. Узбекистане ялат дуаш долча боахамашта юкъе паччахьалкхенга мукх бохкара план эгтара хьалха кхоачашъяьй Каршински производственни управлене Карл Маркса цIерахча колхозо. Кхьметтех хий деккаш доацача кхашка а мукх дика хьийкъаб. 50 гектарах хIаране тIара 45 центнер мукх баьнкхаб Джура Разыкова бригадо. Мукъадаьнна лаьтта шоллагIа хьажкIаш дIаера аха болабеннаб механизатораш.

КИРГИЗЕ ЛОАМАШКАРЧА КХАШКА

ФРУНЗЕ. Сахка яхачаш латт Киргизе лоамашкарча кхашкара ялаташ. Хьокхилгеш оардадгеш къаьст-къаьста а долаш хIанзлехьа а мукх чуэца болабеннаб дукхача боахамашкара механизатораш. «Киргизия» яхача совхоза хий деккаш доацача лаьттай хIара гектара тIара бIаь совгIа пунт мукх боакх комбайнераша.

Республикерча ца бола ялаташ дIадувш йолча керттерча моттигашка — Чу яхача хина аьлен чуи Приисыккулье — геттара дика дьйкъад ялаташ. Укхаза хий деккаш долча дукххача лаьтташка дIадийна да укх шера «Безостая-1», «Казахстанская-126» яхача сортех дола геттара дика хьувкъа кIа.

ГЕРБИЦИДАША ОАСАР ДУ ДIАЙИЙНАЧА ХIАМАШТА

КИЕВ. Дика вегIдаь Житомирски областа Новгород-Волынски производственни управлене Фрунзе цIерахча колхозе дIабийнача дела-долгунеца. БIаь гектар долча кхай тIа бIаргагуш цхьакха а оасарах хIама дац. «Дикотекс-80» яхача гербицидаца оасар даьд дерригача кхайна. Цул тIехьагIа кулсашца оасар де дезаш хилац.

Лен-долгунец дIа мел йийнача кхашка хIанз эшац аьнна пайда эц укх шера республике баьцовгIаш лораяра йолча химически средстваех. Миллановаш соваш ахча кходе торо кул боахамашка из баькан долаш.

Химикатех шерра пайда ю кхыйолча юртбоахама культураштa гIулакх дара в.

Юртбоахама культурай хьалхарча 330 эзар гектара тIа хIанзлехьа гербицидашца гIулакх даьд республике. 1440 эзар гектар совгIа лаьтта дIайийнача хIамашта гIулакх де лаьрхIад укх сезонах баьцовгIаш лораеш йолча химически средстваех.

БОАМБЕ КХАШКАРА ЦIЕРАШ

ТАШКЕНТ. Iаьне а шовзткъе градусага дIакхоачеш йIовхал я Узбекистане. Боамбе кхашкара балхаш эгтара дукхагIа сихлу кхьэттей. Вегетационни хий декъилга шерра дIадоладеннад. Дото бер санна бое а болаш гуш да кхашка нийса оаспарги — такилгаш.

Боамбе кхашка хий диллара Iоаль шортта тIоалал йолаш ц. ХIанз укх сахьате дийнахьа а бус а тIоаддалеш да кхашкара лаьтта. ХIанззехьа а хий диллаа боамби дIебийнача 650 эзар гектар гаргга долча лаьтта, хIаьта 40 эзар гектар кхай тIара лаьтта шоллагIа а тIоадедаьд. Бийса эттача хана йовзаш йола цIераш лоталу Узбекистане боамбе кхашка. Къахьегама вахте датта хий декхараш ба уж детаераш.

ШОЗЗА ДУКХАГIА КИЙЧЪЮ ЙОЛ

ЦЕЛИНОГРАД. Целинни крае йол хьакха арабаьннаб. Иннь миллион тонн совгIа — соахкарчул шозза дукхагIа—йол я лоаццача хана кийчъе эзар. Кхоазткъе эзар совгIа косилка, дукхха а йол хьалехьаерагаш аргIаш деш йола агрегаташ а из болх бергболаш.

Края боахамашка дукхьашка пайда эцаргба целинни говзанчаш шоаш хьаяь йолча подборщикех-погрузчиках.

(ТАСС).

ЛИТЕРАТУРА ХАЛКЪА ДА

ВАЙ еррига идеологически фронта а эггара хьалхарча аргIанна литературанеи искусстванеи а Iалаьмате бокхха лоерхIам болаш и КПСС ЦК июньски Пленума материалаш. Хоадамболлаш бакъ а яь дIаоттаньй советски литературан искусствах керттера принципаш: партел доаллаш, халкъал доаллаш, сийлахь-доккхача коммунизма гIулакха гIо деш хулга.

XX-чен XXII-чен съездий решенеш дерригача дуненга дIакхайкадир ленински бакъдар котдалар, маьлха сердал санна къоагадаь белгалдаьккар адамий ирзе кхоане — коммунизм хьалъяра даькъера нийса наькъаш. Массе даькъе а хьинар совдаьнна балхах чуйра вай беррига мохк. Малхбоалера деиз малхбузе кхаччалца, къулбехьара деиз къилбаседе кхаччалца из мохк уйланца дагалаьцача цец-ама воаккх хьалхашка оттача турпалерча гIулакхаша: шоай беррига низаца сага гIулакх де аьнна дIаоттадаь Iалаьмате доккхий хиш. низ бола заводаш, беркатех хьалдизза латта шера кхаш, керда хьалъяь хозд гороаш, электростанцеш цIераш. Массанахьа а ший ираз хьакхоллаш воаллаш советски саг-къахьегамхо. Цун кара да дерригга а! Цун кулгаш да деррига кхоалар!

Адамий уйлаш, дегаш цIоцIашкахьа даха гIерташ Iалаьмате чIоагIа къовсам латт дунен чу. МоастагIал волча буржуазни идеологена лач боаккхалургбоица болвта чIоагIале хьалъяра гIахьийнай вай парте творчески интеллигенци. Советски писатель, художник ца эттача, кхы мала оттаргаа наьха уйлаш, наьха дегаш бахьанце лоаттабеча идеологически къовсама хьалхарча наьхга.

Делла сурт из дале а, илле мукъам е книжка из дале а бокхха искусство массаза а хинвай ший бакъдолчуица наьха дегашка кхоачаш, дегаш айдеш. Иштта хила я хул-хе вахаре яха уйла цу тайпарча искусства дага в йохийте, цо бIаргаш сийрда а даьхе духовно дIаьхегIа хул вай.

Йоаххача искусства ши-шийна дагайоалейт хIара саг: са вахар а из беш бола болх а укх турпалерча хано, сай дего хьеххача тайпара долий-теш, нийса долий-теш?

Цу тайпара уйла дагайоккийташ, из хаттар хьалхашка оттадеш дар вай парте Центральни Комитета июньски Пленуме нох. Н. С. Хрущева даь къамаьл а.

Вай парте, вай халкъо мел лайнар дагадехача, — фу лисад, вай новкъа па хулаш! — юха а хаттар отт хьона хьалхашка: коммунист яха цIи, вай пачхьалкхен гражданин яха цIи лелае бокъо йолча тайпара долий-теш са вахар, аз бу болх?

Йоаккха е эIамига, лирически е эпически драма е сатира — моллегIа из яле и, вайна, советски писателашта, тоххам беш, партели халкъали долаш е доацаш хилар гойташ и хIара керде произведени. Партенеи халкъан хьалхашка шийна тIалатта бехктокхам кхьметтел цхьан произведене тIа а эIаммига бицбалийтача дог тохадолийташ, дика уйлаш самайоахаш изъль из ца хилча вай болх эсала лоархI дешараша, хьалха дIаяхача хана литератора мелла дукха дика хIамаш карагIдаьнадале а.

МАЦ тIаьйжанза болча цIенача шакIа сердал тIа а увзаш, тайп-тайпара бос леп, хIаьта мIадерча кхеро сердал йою. Цу тайпара юкъ йоал бокъонца йолча поэзенеи харц поэзенеи юкъе а. Цхьанне вахарпара бакъдараш чу а лаьце, дукха а хоза сурташ оттаду, вокхо сердал къайлакхуъ, баьццерзаю.

Парте вайгара дIадех литературеи искусствеи бакъдар хьахьокхилга. Из бакъдар да адамий исторе чу мел хиннарел тIалашагIеи перспективнегIеи яр вай советски общество хилар, эггара нийсагIа вахар советски саг хилар. Цу бакъдолчун эIанараш баьд а еш, мIадерча кхерийна тера хила мегаргдац. Ерригача камаршалца наьха дегашка дIайоаржае еза уж эIанараш.

Долаш дар вахар чIоагIдеча позицеш тIера хьахьокха литературеи искусствеи, аьнна, июньски Пленуме баь парте тIехьехам хьехеза А. М. Горьке деиаш дагадехар сона: «Болх бездеи а вахар а болх бе хоаш а бола наха, творчествана, вай латта хоздара, цу тIа сага йоаггIаш йола вахара формаш вIаштIехьъяхара, сага берригга низ мукъабоаккхалга кертгера декхар а лаьрхIа шоашта хьалхашка оттадаь йола нах мара бац аз мел ийккхача хина бокъонца турпалаш а болаш сона бIаргагураш».

Коммунизм хьалъеш доаллача вай халкъо лоаттабу къовсам а цун вахар а цу тайпарча вахар чIоагIдеш йолча позицеш тIара хьахьокхара тIехьех вай парте.

Даьнца баьча лаккхарча маьхо кхы а дукхагIа декхараш хьалхашка оттаду. Вай парте Центральни Комитета июньски Пленума материалаш массаза еш кхы а дукхагIа, кхы а кIоаргагIа кхетаду литература даькъера парте политика чIоагIеи къаьгаи хилар. ХIара писатель духовно вIаьхегIа ве, цун творчествана кхы а шерагIа никъ хьабелла гIерташ из хилар.

ПАРТЕ декхар а доь вейна хьалхашка оттадаьа доррига дуне-цецдаьккха дола вай халкъа гIулакхаш хесталелга. Вайгара парте яз дIадехилга дизза нийса да. Цунах ший баьча а лоархIаш, долача хIаманна а чIоагIа цунах тешаш долча халкъо цунна тIаддела да из.

Дикка дукъ даьнха лаккдешнал вай нохч-гIалгIай литература. ДIаяха турпалера ха а вай хIаьзарча наха карагIдуьла сийлахь-доккхий гIулакхаш а бокъонца шоаш мадарра хьагойташ йола башка-дика произведенеш язьйй хана бокхагIа болча вай писателаша. Цу произведенеех лоархI яз С. Арсанова «Маца доаз доттагIал» яха роман, И. Базоркина «ТIаьхьехьы» яха повесть, М. Мамакаева «Революце мурд» яха роман, Н. Музаева, «Кхоанейга боаккха гIа» яха поэма, Б. Зязикова «Республика цIерагIа» яха повесть, А. Ведзижева «Лер» яха дуьцарий книжка, Дж. Яндиева «Далкъе» яха стихай сборник, иштта дукха кхыдараш а.

Ханна бокхагIа болча писателий творчество хьоахаьча хана шакккха а дага ца дохаш дицац вай къона литература, керда кхуаш боагIа къона литераторш. Из иштта хила а доагIа. Хене аьлча уж къонабараш ба бокхагIчаргара эстафета дIаэца езараш, шоай хана сийленца леля а ... Из диалектика закон да.

Цулухьа массехк дош а ала лов сона вай литературех кагийрхоех.

Шено из талант йолаш дегаойдо яйташи кагирхой вай республике хилар. Уж ба педагогически институтера дийша баьнна къона хьехархой А. Дакаев, Э. Мамакаев, А. Амалиев, С. Гацеев. Геттара дика стихаш дуьцараш яду массехк сборник араьдаьккха я литературни институтера дийша ваьнна в волча С. Чахкиева. Москве «Детгиз» араьйаьккха бераша долча цун дуьцарий керда сборник.

Дика камаьлал в йоалаш литературе боля беш ю Мехкетински школа хьехархо А. Айдамиров. Дешарашка чIоагIа раьза хиина тIаьйцар «Наьна дог» яха цун повесть. ХIана дукха ха йоацаш араяьннад «Лоамашкара сердало» яха цун цхьаькха книжка. «Подаиг» яха шиь хьалхара книжка арадаьккхад къонача прозаика Х. Саракаева.

Къоначар творчество юкъаца хана са ала безам ба: ханна бокхагIа бола писателаш декхарийла ба Горьке санна йоаххо еши цувах тIехдаьнна бехктокхамера гIулакх хеташи къонача литераторашца болх бе, талант йолаш нийсел мел дар хьал а лоацаш, долаш дола гIалаташ новкъостал дара хьисапе бехтал а доахаш, царна из мелла кIома дале в, цар произведенеех дола бакъдар къонача литераторашка дIа а аьлаш.

ХАЛКЪА вахарца айхха бувзам болаш, халкъан партенеи эггара лоархIамегIара, эггара кертегIара художественни декхараш — сийлахь-воккхача вай ханарча сага. коммунизм хьалъеш воаллача советски сага образ маярра хьахьокхилга — кхоачашдара къона литераторашти а лестабеш хьалкхее еза вай воай тIехье, хургбола писателаш.

Дуне тIа цIьаннаьа а Советски Союзера дар санна цха болаш, вахар чIоагIдеш литературеи искусстваи вовцилга, советски творчески интеллигенцех доккхал деш, цун га хьаллаца кийча болаш вай парти хилар дика кхетадеш ба Нохч-ГIалгIайчен писателаш. Никита Сергеевича лаккхара мах баьб вай кьалхьегама. Цо вай дегаш уроаттаду, вай наь совбоалия.

Шийха доккха беркат а доалаш творчески къовсамашца, мIоаргача уйлашца дIадахад шу, хIама кхоллача балха доккха шу. Хьалхашкахьа дукхи а керда произведенеш язъелга, чуйнна къахьегилга, творчески толам баларна хула цхьанна хIаманца а диста йиш йоаца доккха ираз.

Раиса АХМАТОВА.

СИЙ ЛАКХА ЛОАТТАДЕРГДА

РЕПОРТАЖ

ГРОЗНЕНСКИ мехкдаьтта чакхдоаккхача заводе коллективашта юкъе дика къахьегарца белгалъьаьна и Штейнгарт Самуил Генуховича кулгалду № 5—6 йолча установка коллектив. Цу заводе эггара хьалхарчарца коммунистически къахьегама сийлея цIи лыккхай ю, шоай сий даим лакха лоаттадеш хьабоагIа установка технологаш. Валовя продукци арахецара пхе бетта алик 101 процент кхоачаш-а еш планал совгIа араяйца продукци бIаьш тоннаш я. Сийрде продукци арахецара ялх бетта план хIаьвлехьа кхоачашъьай.

Установка технологаша шоай болх дика вIаштIехьбаьккха янлар гучадоал тхона операторие тхо дIачудаьлча. ХIара болхло шин-шай участке хьинаре къахьегаш ва. Цар беча балхага хьожаш, хIераьена тIаьводаш, ашачей новкъостал деш лел юкъерча вегIара вола, хе яха цхьа къонах. Из ва установка начальник Штейнгарт Самуил Генухович. Щита приборашка я хьежа сиха оператор Чуева Степанида латтача дIатIаьвода из.

— Колонашкара температура лоха я хьа, из кIезига лакх ца йоя технологически режим талхара кхерам ба, — оал цуига. Цхьа юкъ ялалехьа шинне цхьаьа дикка лакхйир колоннай температура. Сиха из болх шоай чакхбалерах гIаьхьхача Степанидай юкъ тIа елар даьлар. Иштта дика де-кх балха тIа вошача хана новкъостал де саг хилар!

Зехьа цхьа минут ца йоац технологаша. Операторех цаI технологически режим дIаязъеш ва, вож пишкашка хьожаш ва, хIаьта кхоалагIвар теплообменникаш болх бе дIайолайолийташ е соцае езараш соцаеш ва. ХIараниена дика хов ше де дезар. Цхьанахьа сеца Iе сатем бац установка начальника. ХIара болхло волча тIаьваха, цунна фу эш хьежа декхарийла ва со, — йоах цо. Цхьан юкъа операторнера араьаьнна центробежни насосашка хьажа вахар из. Духха ха ялалехьа операторие юха чу а ваьнна

технологически режима дайнеш дIаязъеш йолча оператора гIонча Федюшкина Евдокияна тIаьвода Самуил Генухович. — Миштай режим, хIама новкъа дяй? — хоатт цо.

— ХIама дац, нийса я установка режим—аьна, жоп лу Евдокиис.

Сурта тIа (аьттехьа) шоана гу режим дIаязъеш йоалла нох. Федюшкина.

Политико - массови болх дика лелабарга хьежа, лакхе да тха коллективо доаха къахьегама толамаш, яхаш дувц технологаша Назаровасе Недоляси. Кастаста тайп-тайперча темаех Пленумий решенеех лаьца беседаш еш, лекцеш ешаш хул установка агитатораш. ДикагIйола опыт балха юкъехьара а дика къахьег цар. Балха тIа нийсденача кхоачамбоацарашта критика еш е цига нийсденна дикадараш дувцаш хIара бетта араюзл къахьегама листок. Волхлоше дика пайда эцаргболаш, чулоацам кIоарга болаш арайоах листок Ведерников Николай Ивановича. Цул совгIа установка коллективо дика лелаю шефство Грозненски № 1 йолча школа-интернатерча 10-ча классана. Стендаш, пенгазеташ арахецаш дешархошта новкъостал ду установка технологаша.

Установкерча болхлоех хIара кхоалагIвар рационализатор ва. Российски Федерапе 20 миллиард фонде дика дакъа лоац цар. Укх шера балха юкъейихьай итташ рационализаторски предложенеш. Цар баь пайда массехк бIаь сом ба. Творчески къахьегарца белгалбаьнна ба операторш Трезнов Василий, Хаменский Виктор, оператора гIонча Позныщев Григорий, кхыбараш. Дукхьала укх цхьан бетта цар балха юкъейихьай 5 рационализаторски предложени.

Цхьа лезал санна барт тайна ях дукхача къамех латта из коллектив. Цига болх беш ба эрсий, нохчий, украинцаш, жугтий, иштта кхыча къамех бола нах. Балхара йистебаьлча а безаме ха дIахьу цар. Сурта тIа (лохехьа) болх баьлначул тIехьагIа новкъост Н. С. Хрущев Днепе вахарах йола материалаш ешаш ва Самуил Генухович ший установкерча оператораца.

Б. КОСТОЕВ.

И. Панкова сурташ.

ХЬАШТАШ КХОАЧАШДУ

Шерагара шерага хоалуш, тоалуш йоагIа мехкдаьттахой Старопромысловски район. Дукхьала укх семилетках дукха хьалъяьй промышлени, культурно-бытови объекташ иштта дукха хьаьлдаьл нах чубаха цIенош.

Бутенкове яхача поселке хьалъяь йоалаш латт электроприборий завод, хьалъеш я слюдяной фабрика. Иваново яхача городоке хьалъяьй 980 моттиг йола керда юкъера школа. Ялх шу дизадац семилетка, цу юкъа Иваново, Маяковски яхача городокашка хьалъяь наха дIаенний 238 квартира. Укх деношка мехкдаьттахошта дIалургйолаш 50 квартира я. Уж гIишлош хьалъечча дика къахьийгар Гугинский Павела, Дмитриенко Алексея, Омарова Iумара, Даниякина Илье кулгалдеча штукатурий, плотникий, малярий бригадаша.

А. ТИЩЕНКО.

ШЕРА ДЕКХАРАШ КХОАЧАШДАЬД

МАГIАЛБИКА предприятешка шерра социалистически яхь яьржай ех шера план хавал хьалха кхоачашъяра. Дика къахьегаш я «Малгобекнефть» НПУ шолагIча промысла коллектив. Семилетка яххлагIча шера планал совгIа эзараш тоннаш мехкдаьттен итташ эзараш кубически метр гази яккха декхараш тIаьйцадар коллективо. Шера тIаьйца хинна социалистически декхараш хIаьнзлехьа кхоачашдаьд. Цу гIулакхо чIоагIа дог гIоздаьнкха кхы а дикагIа къахьегаш ба мехкдаьттахой. Цар дош деннад тIаьйцача декхарел совгIа ер шу далалехьа массехк эзар тонн мехкдаьтта даккха. Цу даькъе шерра яьржай социалистически яхь. Цига хьадоаккхача мехкдаьттах дуккагIдар къаьнача скважинашкара доаккхаш да.

Цар дебит лох ца яяйтара дукха балхаш де деза скважинашка. Лаьттан кIаьа скважинашта ремонт еш хьинаре къахьегаш я мастераша Бычкова Николая, Кушнаренко Владимира кулгалду бригадаш. ХIара бригаде бIаь скважиня я, царна шоай хан-ханнахьа ремонт еш, еха уж ца сацийтарах мехкдаьттахой торо хул план толамца кхоачашъе. Укх шера цхьа моттиг нийсъеннайц ремонт яьча скважиня шозлагIа ремонт е езаш.

Дукха геолого-технически мероприятеш а балха юкъейихьай ремонтникаша. ХIаьнзлехьа кийчъяь мероприятеш 20 совгIа я. Цар торо хиайтай планал совгIа массехк бIаь тонн мехкдаьтта даккха. Хьинаре къахьегарца белгалбаьнна ба операторш Белашов Павел, Техоев Хьадис, Алероев Iийса, Хашагульгов Махьмад, кхыбараш. Царех хIаране кулгалдеча смена деннеи буса ремонт яь йоаккх скважин, смена норма 115—125 процент кхоачаш а еш. Технически бахьанех скважин сена бола ца беш цкъа лаьттанц мехкдаьтта доаккха нох. Шмелёва кулгалду смена. Укх бетта хьалхарча ах бетта ремонт яь скважинаш 28 я, из хул планах лаьрхIачул дуккагIа. Краснолотовций инициатива хьала а даьца ялх бетта план массехк ди хьалха кхоачашъе лерхI цар.

И. ТАГУРОВ.

КЪАЬСТТА ШИЙ ТАЙПАРА УЙЛА

Долла хIама кхетадеш, бакъдерий болата дешашца дIахьехха даьнна да, аьна хеталу. Зулам меллад а малагIча баьхьнах хиннад я хайна даьннад, бехк меллаб а мел таIазар де доагIа а белгалдаьккхад. Нийсхое кхело шиъ дош аьннад. Ши шу гаргга ха хьалхагIа хинна хIама нерда сендухьа доахаргда аьнна хеталваций?

ХIаьта а, чакх а далийта арха ве дахийта хьалха да Шалински шекара заводе шекара свекла толхаярахи йоаярахи дола дош. Суда зале дах а ца Iеш доккха къамаьа де доагIаш дош да из. Цу исторе деррига наькъаш техкаь даьннадец уголовни дела яхайтта томаца, бехка юкъе хила боагIарех берригаш а бац хьанкара хьаьнначча свеклах яхаш дакъа долча дакъа доадарах бехктокхаме эза.

Лелаш долча закошайта юкъе озалургдоацаш, уголовни кодекса параграфашца нийсдуургдоацаш доле гIалаташ а хулаш да, цхьабакъда, царна хьалхара хала-и леве — партена хьалхашка а, пачхьалкхена хьалхашка а, шиъ эхьа хьалхашка а.

«...Профано, хIаьта из шаьна тоъал доккхача гIулакха тIа латташ хила а тарлу, юртбоахама производствана команда тергйолча тайпара хилийта мегаргдац гIулакх, — йоахар Н. С. Хрущева партийни, советски, юртбоахама органий болхлой совещане ше къамаьл деш. — Кхьметтел хила тарлу аьнна хетадала в хала да, масала, наха дарба иштта де деза аьнна обкома секретара дора указани хаар... ХIаьта юрте боахамах ца кхеташ волча сагоа-и тела тарлу указанеш тоъал майра в телош... Юрта боахам — чоалхане, дукха оагIош йола производства дакъа. ГIулакх доаоаш ца хилча кулгалде мегаргдац цунна, гIалат вала тарлу. ХIаьта цхьабола кулгалхой тIалат буьзэ».

Иштта хилар 1962 шера Нохч-ГIалгIайчене а.

Яйна эзараш центнераш, бIаьш эзараш сомаш зе, доккха уголовни дош. ХIаьта цу долача хIамаина юкъ дIайолаьр телефоно теха гургаа бар.

Москвера бIаргагургдац, гаьнарча Нохч-ГIалгIайчен свекла дIайийна кхаш. ХIаьта а, кхы сатоха далазар автономни республика юртбоахама продукташ яхарен кийчъярен министрага А. М. Слюсарева. Командировке ше воллашехьа а дукхьал столица междугородвера команда елар цо сон чехха свекла яха йолайола аьна. «Хьанна хов, цкъаьнахьа санна ха туллийтий и».

Кхоачаш ер цIеххьчав а вала лехьа производствени управленешка уллаш директива яр: «Тохкамбеча гучадаьнад, дукхача боахамашка хIана шекара свекла кхьча а хила деззача боараме шекар доаллаш а хилар. Цхьабакъда, из хIана а чуэцен шекара заводе дIачутелеи йолаьйн. Парте обкомо, республика Совмино декхарийла ду шо фабрични свекла кхы ъе ца йолийташ чуэца йолаелтеи приемни пункташка из дIачулулгеи вIаштIехьдаккха. Свекла чуэцачъ хана вIаштIехьдаккхалаш свеклай ерригача лорлех хьажкIашца цхьана салос йоалдлага а. Обкома секретарь Чахкиев, Совмина председатель Гайрбеков».

АргIанерча указане чIоагIа шенбаьхар свекла лелаераш. ХIана сенна сихбеннабола ераш из чуэца? Август бетта хьаьлка свекла сиха чехтъаккхаша арг ца кийар е хIаьта республикера цаI мара йоаца шекара завод хIаьа а ремонте латтыга а хаций аккарив? Свекла сихлу, завод бола бе йолаьлийта хIаьа а нийтта ди кхи хилча? Свекла лаьттал йоалаяш а кхачийтача, доала а шекар а цунна тIаккхетийтача дикагIа дар. ГIулакх ше дар, нагахьа санна предприяти болх беш хиаре, цунна мел ши дIателадш белал а хиаре. ТIаккха хьалхагIа чуэцар гIойленагIа дар.

Шод техаир аьнна бIастаи бохабулургбац! Воахаммий кулгалхоша мелла килоизалаш лелаийча а, ахьа ди даьнкха а тIехьа дакхе гIерташ свекла чу ца эцаш цар гаьна яьхача а из хьаахка йоланиза бахлазар уж. Август бетта кхоалагIча декаде балхаш шоай малаггара кхехкаш латтар республика свеклай кхашка.

Аххха свекла лелавераш шоаш цаIаш хинна Iацар цун бала болаш. ТIехьагIа цунах хургдар ха а хоаш, оахкаш латта свекла соцаййта гIерташ шиь хур дир хьалха хиннача Нохч-ГIалгIай совнархоза кхачан промышленноста управлене начальника Ш. С. Сагаева. КПСС обкомага ше дахьийтача докладной записка тIа республика кулгалхошка хоам бора цо гIулакх доацаш сихделча мегарг ца хиларах, ханал хьалха чуийца свекла мел йоаргьа а цунах мел зе хургда а хьахьокхаш дола лоаркIамаш йоаладора цо. Къаьстта тахка дезаш дацар записка. Цу гIулакха кхашца хьежача кхоачамбар.

Цхьабакъда, латташ долча хьалех эггара нийсагIа йола «Сацийта!» аьнна команда хилазар. Директивай хьахатилга ше юкъоелара новкъарле йир шиъ тайпарча уйлаш. Директива юхаяккхар — гIулакх тIагIолла лелаьдаь хилара мукIарло дар. Хургдачун дух тIа ца йоалаш оарц даьккхалга бакъдар.

ТIаккха деиз цу бIагальыпача директивагара, кхера чуккессача хи тIа яьуза гIоэаргаш санна, кхеста доладелар керда зенаш.

ХIанз эзараш центнераш йохкалуш латтар Шалински завода майдашка. ТIера IотоIабеча низа мел духьал баьлча а, лоаттабълапзар завода болхлой. ДIачу ма ецал оаш шоаш мэйра дале, партийни уголовни бехктокхам бергба шоаш яхаш совнархоза председатела заместитела В. С. Сивальникова тIагIорттаяь ена предписани а КПСС обкома секретара О. А. Чахкиева ше ена указани а хилча.

Дукхьал дIаэргда вай, шиъ дешна дика чIоагIа хиннавац... директор З. Т. Васханов а, юхааьннав.

ФуннагIа дах а свекла аьнха а дIаеинка а яккха гIерташ болча республика кулгалхоша уйла ешаш, зуламанна кIал нIйале нийтъеш бовхкаш шоаш халара. ХIаьта из чIоагIлуш латтар! ВIерчча лоам бая безача даккалгагара хьал дар заводага хиннар, из болх бе йолалуча хана. Свекла дIачуйеча пунктай майданашка кхаь деин кхаь буси чаккьяккхал мара хала ца еллашехьа а, шукшлиннни йоацача салла таллача бедала запас бетта кхоачамбала Iайра.

Ца йойта йиш ярий свекла? Яр, нагахьа санна из кхьча заводашка дIаххьийтэра шиъ хаиналь де деваp дах дюпадаларе. Цхьабакъда, из лаваьр свеклай дукха доккха дакъа дохкадениа даьнначул тIехьагIа мара.

Яьинача цIера юкъера кулгаш цIена а долаш араэзгIаш цхьаккха а, свеклай эзараш центнераш йоагаш латтачъ хена инструкце яхачул дIахо вала йиш йоацаш даде — тамам я. ХIалаш хулэш латта бедал кIаьлхарьнхка гIерташ бола завода болхлой из лоашинехьа а массе тайпара гIалаташ дара иэкъа тIа уатта болабелар, цу тайпара шоай аргIенна керда зенаш а деш. 139 эзар центнер бедал йолкалийтача аьхха цхьан завода 500 эзар сом совгIа зе дир. ХIаьта кхачалца ца хьувкъийтара мех эшийр свекла боахамаша, масса эзар сом дахийтар кхахьийтаза ца йоалаш из кхьчахьа дIаххаьнийтаргаl

Хала хета я, селлара гучахьа хулаш латта зе хилара бокъонца дола бахьанаш малагIаш да къоастаде дезаш лархIацар республике. Кхычарца дIахьокха а даьтIера дIадаьхар зенаш, шекара завода директора выговор елар. цу тIехь сатийра массане а.

Ах миллион сом — кисара хьал а аьнкха дIаккоссa йиш йола гайорга чIIор яц. Следствени органаш юкъеелар цу гIулакха. КПСС обкома хьалхашка доай оттадир шекара свекла йоаярах бехке барeш партийни бехктокхаме озара хьакъеьхьа.

Цигара дIадоладелар моральни зенаш.

ЧIоагIа аьрдагIча хьала тIа нийсбелар республика кулгалхой. Нагахьа санна дош доагIача тайпара къоастадаш хилча, эггара хьалхарча аргIанна бехке бе безаш бараш шоай харцахьарча указанешца свекла йоайра новкъостал даьраш бар. Лоацца аьлча, шоаш шоашта бехк бар. Иштта кхераме гIулакх тIаоттача цхьа «стрелочник» лехача дикагIа дац?

«Шалински шекара завода дукха свекла тIайхераш йоахараш» дола дош 1963 шера 14 октябре обкома бюро дувца оттадир. Тараяь цхьан оархнага чу партийни принципиальность, вокхаь чу — мунаяра сий. Кот малагIа даьрхьогI?

Моттаг а йоахаш и, вах а беаш ба... Ше шу хьалхагIа мара дацар укх чу, заседаний зале, инженер Васханов шекара завода директоралла чIоагIеяь. Дог ураваттадора, хьехамаш телар, гIо а новкъостал а дергда йоалар. ХIаьта цхьа шу даьннача гIолла, урагIвахьача цуйна хотаийта кIалхара ядаиий хьаэккхийтар.

ХIана шоо дала деваш вар Васханов. Къонача коммунисте шино ацар решени нийсхонца оргхиларах. Доацар-и дувзарг хургдац республика парторганизаце кулгалхоше. Доллача хIаманна дуз тIа бэргба, къоастадергда, деррига хьинош шо-шоай тархеш тIа дIа-хьа доххаргда, тIаккха кхетадеш хургда: бехк хьанеб а, кегар хьанеб а. Цхьабакъда, хьанош дIа-хьа да а къоастадаш, шоаш долчча тайпара шекара завода болхлошта дIатIадехкар, цунца хьалха хинна совнархоза кхачан промышленноста управлене начальник а юкъеоазш. Уж бе шекара свекла йоара оарттIефе бехке бараш! Доллача хIаманна бехке бараш цар зуламера гIулакхаш да, бехктокхаш ца хеташ тIахьожаш ца лоаттабеша уж хилар да. Бюрога иштта дийцар КПСС обкома комиссе, иштта хеташ бар зулам даьрашта чIоагIа бехк бела дIалийха ни. Чахкиева Гайрбекова.

Ца кхетадеча тайпара шиь нетта бIоацаш бисар бехктокхам. Эггара чIоагIагIа кхьбараш бехке беш бар шекара свекла хьалхе а чуэца а йоале, сиха чуйице в яккха яьхараш, партера дIадоахаргда шо, оаш из ца лойя кхаш кхерам тIатийсараш, кхачиза йола свекла шекара завода болхлошка дIачуйийтараш. ХIаьта уйла ца ец, дагадоххарех цар тийна указанеш бахьаи долаш бала лоиш хиннараш — эггара чIоагIагIа бехке бар.

Пайдаиь дацар Сагаева Васханова шоашта тIабена бехк нийса ца хилар бакъдарашкех документашкех гIолла дIахьокха гIертар. ХьалхагIа а къоастадаь даьккхадар дош. Бюро заседани хилале дукха хьалхагIа деиз, Васхановга къамаьа ца дайташ, коллегиальни решени а йоалаш, шекара завода директоралла вахийта «воахалол дийцар» обкома кхыча боллоачунца.

Шекара завода кулгалхой кхая еррига а бокъонца из дезаш болча наьха бе хIана нийсъеннай? Вагьар ала а цун га дакхха а могаш нах хинабац-теш бюро?

Завода Iалаьмате доккхий зенаш хилара бокъонца дола бахьан, кхы мел волчачча дикагIа хоаш вар промышленноста гIулакхашта обкома секретарь вола С. С. Априткин. Цхьабакъда, шийна цхьанина мара хоаш доацача бахьанех из исторе мIарий балара дика хьатакха деваш лархIанвар цо.

Свеклай дешах дола дукха бакъ хIамаш доваш кхы а бар бюро членашта бийха заседане боалабэь обкомеи республикански организацейи болхлойи. Цхьабакъда, цареи цхьаккх алазар цу къакехьа дукхьала а гучакхьа а.

Из цхьа хIама дага долаш къоастаде оттадаь дош иштта хадаргда ха хала дацар. Шекара завода директор нох. Васханов, цуй заместитель нох. Велижев, бедала отдела начальник нох. Пугачев партерен балхарен дIабаьхар. Учетни карточка тIа дIа а даьеш строги выговор яьй Сагаевна. Уж аньъе а уголовни бехктокхаме эза вар. Цхьаккха вацар «духьал» а, цхьаккха вацар «воздержавши» а. Берригаш а —раьза бар! Белттала дагахьа раьза хинаб-теш уж нийсхо йоацача решенена?

Коллегиальни решени—из уйлай коллективни опыта бутув сопам. Партийни комитета члена уйла хьалххагIе а сбцам баь йоацаш, конъюнктурщика, лораяла гIертилга ца доаллаш цIена хила еза. Шиъ дегага хатта мара, кхы цхьаннеца а дагаяла везац цу уйлаш къакъехьа. ГIулакх доазар, лаьккха партийни принципиальность хилар, пачхьалкхен хьаштий йоахко яр — из ба цун буетам. Во да, коммунисть кулгалхочун хIаьта а иетс а, уйла пайIи масса лала киса йоалла чеи ши кулгакйоаллорта тара хилар. ЦаI—шийна, вож—дIахьувкха, хьалашка хьежаь, шийна йолча гIойленца моллагIча тайпара хила кийча в йолаш. Кхерзме да кулгалхоллорг йоалла цу тайпара вулс, наьха а доккхийча гIулакхий а кхелли къоастеча хана.

Н. УМНОВА.

Грозный.

«Советская Россия» яха газет, 17 июнь.

Н. С. ХРУЩЕВА ПОСЛАНЕНА ИНДОНЕЗЕ ПРЕЗИДЕНТА ДЕННА ЖОП

1963-чу шера 31-ча декабре дуьнен мехкашкарча паччахьалкхенашта (правительствашта) керте латтарашка СССР Министрийн Совета Председателя Н. С. Хрущева яхьийтача посланена жоп а луш, Индонезе Республика президента Сукарно вазза ше раьза хилар хьакхайкаду дуьнен тIарча берригача наьха дукхагIа уьйла тIалаттар машар ца бохийтарен чIоагIбарен проблема я яхаш йолча послане тIа кертагIьяьккхача уьйлана.

Ларде лоаттае, яхаш, массе хана а Советски Союзо тIаьъехаш йола вIашин гIулакхаш а леладеш машаре дахара принцип шеко йоацаш хьалкхале принцип а я, бокъонца машара тIаккхувш йолча еррига паччахьалкхенашта из хьаллаца а йоагIар, аьнна жопа тIа. Из принцип хьаллоацаш йолча паччахьалкхенех цаI а Индонези.

Шоай лоIамерча паччахьалкхенашта юкъе доазув оттадара хьакъехьарча къовсамашта тIехьашка, сона хетаргахьа, хьулдейна латт, белгалдоах президента Сукарно, доазошкарча къовсамех духхьала шоай неоколониализма политикана пайда эца гIерташ империалистически яизаш хилар.

Цунах хетта, ялду дIахо президенте, Индонезе лелаеш йола, Калимантан яхача гIайрен тIа Индонезеца доазув а долаш йолча «Малайзи» яхача неоколониалистски проектана духьала конфронтаце политика я. Укханца аз дерригача индонезийски халкъа цIерах Iалзьмате чIоагIа баркал оал Малайзена духьала Индонезе правительства лелаеш йола конфронтаце политика Советски Союза правительства а халкъо а хьаллацарах.

Дуьнен тIара гIулакхаш кхоххадаь бахьанаш хIадахара мамогIа сихагIа колониализм, неоколониализм, империализм дерригача дуьнен тIара дIа миштa йоаккхаргья, яха дош къоастадар тIехдаьнна бокха лоархIам болаш хилар белгал а даьккха, президента ялду:

Со тийша ва колониализмахи цунах юхедисарехи дерригa халкъаши мехкаши паргIата даьнача дуьнен чу, дерригача халкъашка юха а кхерамзле кхоачаргхиларах, алхха цхьадола мехкаш даха а ца Iеш, доазонаш бахьанцера къовсамаш машаре къоастадара хьакъехьарча соглашене дерригa мехкаш а юкъегIоргхиларах.

Доазонаш бахьанцера къовсамаш машаре къоастадара хьакъехьа дуьнен халкъашта юкъера соглашени оттае яхаш Iа беш бола тIахьеxам кхоачашбелга тIехьадаккха деза е шортигагIa де деза яхар дац аз дувцар. Империалистически колониалистически «кисашта» юхе ца ядача е царца доазув доацача шоай лоIамерча суверенни паччахьалкхенашка кхоачача даькъа-м уж гIулакхаш дIахо а леладе дезаш да. Цхьабакъда, нагахьа санна воай керттера юкъара дехкар кхоачашде, къоагадаь аьлча, — дерригача дуьнен тIа а бокъонца бола машар, дуьнен халкъашта юкъера машар, дерригача дуьнен тIарча халкъашта юкъера доттагIал, адамий вошал, бокъонца паргIатен суверении долча халкъашта юкъера доттагIлен сотрудничество, лоацца аьлча, сай тар дал-денначa мотте аз дуккхаза а наха хьалхашка дIаккхайкадаьча тайпара, империализмах, цхьак къамо кхыча къамана еча эксплуатацех, саго сага еча эксплуатацех паргIата долча кердача дуьнена дIатIакхачара вай дIадаханза царгдоаца бахьанаш мара дац айса из яхача хана са белгалдаха безам бараш.

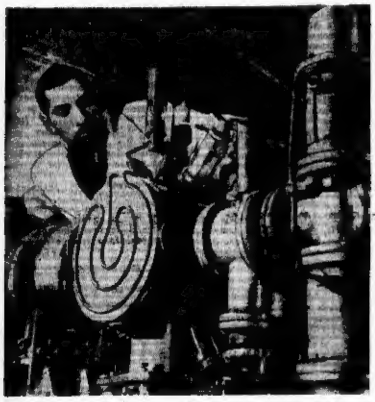

Маьршача тохкамашта лаьрхIа хьалъяь йоалаш латт керда советски атомни машина — шин миллион электроновольта низ хилийта лаьрхIа дуьнен тIа эггара йоккхагIча электроний линейни ускоритель. Харьковски физико-техническа институте, юлхаш латтача кердача атомни центра цхьа дакъа из хургда.

Ускоритело - гиганто Iалмахошта торо лургья микродуьнен къайленаш кхы а хIоаргагIа йовза.

Сурта тIа: ускоряюши устройсташ чуйоала моттиг. Инжектори ускорителa режима температура зувш ва лаборант Руденко Александр.

Д. Шоломовича сурт. АПН.

МАНГЫШЛАКА ГАНЗ-ДАЬХЕННА! Вошал долча республике

ХЬАННА йоацаш Казахстанера Мангышлак яха ахгIайре. Укх тIехьарча хана укхаза корадаьд «Iаьржа дошув». ХIанз а бокъонца ховш дац мел иоосел мехкдаьтта да цига, тешшаме хов цхьаькха—из дукха долга. Бурув техача скважинаша мехкдаьтта кIедж етт. Тахан оаха кепа тох Мангышлаке Iалаьмате халача хьалашка казахаща, эрсаща, кхыча республикай викалашца «Iаьржа дошув» лехаш а доаккхаш а боахкача грозненций материалаш. Хьинаре къахьег Нохч-ГIалгIайчен викалаша! Шеко яц, Мангышлака ганз Даьхенна гIулакх деш хургхиларах. Цунах тешаву советски наха юкъерча моакхаа санна чIоагIача доттагIлено.

Буровойшка вахте латтача комсомольцех, маьлхо йоагаьча пустыне гIирсаш хьалдеча гIишлонхоех, кердача наькъий маршруташ ехкача шоферех, мехкдаьтта лехарех язъергья романаш, стихаш, иллеш доаргда. Iалаьмате хала а Даьхенна чIоагIа эшаш а дола гIулакх да цар кхоачашдер. Цудухьа вайна геттара дика хет цу наха юкъе Нохч-ГIалгIайчен викалаш хилар. Балха тIа аьттув балба шун, тха мехкахой!

Материалаш кийчъяй Казахски ССР «Ленинская смена» яхача газета болхлоша В. Злобинес С. Смородинес.

ХАЛОНАШ ЭШАЕШ

МАССЕХК бутт хьалха тхоацига Узене балха венача цхьан къоначa специалистана къамаьл деш хилар со хIанз дукха ха йоацаш. Инженер кадаш вар: дом ба, йIайха я, хила гIулакх а во да. Квартира лургьа даьладар, цхьабакъда, хьенна боалаш яц, клуб яц. Ишта а ваьнта а, чIоагIа буль чубаха вар из. ДIавахa лаьрхIа вар из. Цо дувнаьчунга ла а дугIаш, йист а ца хулаш вагIар со юхьанца. Цхьабакъда, кхы Iеналвар.

— ДIагIалга-м оттара аттагIдаф да. Курортера хьалаш-м деш укхаза. Мангышлак ше йолча тайпара Мангышлак я. Сага тIакхача оттара даллагIа хургдола моттиг а херна дIалочкъадаьчоа тара да Iалаьмо шиь рузкъаш. Цхьабакъда, перспектива йоацаш хила ма-гергтаж. ВорхI шу хьалха со укхаза веначa хана тхона ворхIазза халагIа дар.

Кошан йхача шайдана картоврочни нефте коллекторалла болх бен вар со цу хана. ВIарчача шера чаьтараша даькар, кхача ескал бар, хина гIулакх геттара ве дар, хIаьта аьнгьешa-м вIалла хьаkade а деваь. Сенна лечгьадергда ай, хала дар. ХIаьта а деха хьовзавар. Мехкдаьтта дакa [illegible] кийтанара оаха. Тхона во шера а дир «Юххьанa» Жетыбай, цул тIехьагIа Узене а хIедди а етташ мехкдаьтта дьайар. ТIакха еттагIа хилар. Зехьа боаньар цу шерашка оаха бал боал, дисьалла наб Iоацаш, маьлхо моттиш, дом буаш баьча бела бекаш хилар.

ДIадала шераш дагадехача, цу хана кишера хIанз дари вIаши дастача дика санаргIата доал. Узенах арга вай. Эрарц хьахалар из посёлок. Гальина ьссача аренашна бурош детта долладелар. ЧуIеча вIешашта ниэшна паргIато еc а, хIанз чатарашка наьхаш цхьакхе а вац. Столови, школа, тикаш, ахкавара клуб, медицински пункт, иштта дукха хьамбола гIирсаш хьалдаьд. Геттара вIездигача юкъагIа хьалдаьд уж дерригаш. Даьне, дика теми а карадйоар. Дийлаун йоагIа Мангышлак. ХIанз нах боацаш дагайоха а хала да уж моттагаш. Хьалха алхха инакаш нафа из лийнача моттигашка хIанз хийина буровойшта гIаузлаш машинаш а. Совнаькъ гIонара аренаш.

Из долла хIанз дар са хашара нах ба. Иттан шераш моттраш бурув дийттад скважинашта. Алхха укх шера а тохкаш бай 30 гаргга объекта. Царна дукхашщенара хIедж етташ доагIа мехкдаьтта даьдад. Лоацаш хIанз ца наш [illegible] кинпачаьяй [illegible] йола 1965-ча шерара наьчахьалкхие [illegible]. Дукха ца гонш Даьлан мехкдаьтта болоса [illegible] мехкдаьтта я.

Из етта а [illegible] мехкдаьтта доала шера моттиг аредай. [illegible] хала дал уж. Цхьабакъда, из дукха да-нх цу дешашта тIехьавна латтараш: сага гIойла [illegible] деш дола нахь наьгьаш, боачаш, гIуш а [illegible] нух, деза тIарнеш, дукха эшараш а долаш доаха дIаьхий бетташ. Гетта довлий-таш ер вай мел хьага къа, яхаш йоль уйла чуйоссаш моттиг а шийсу геологашта. Ца вехаш, шиIгара кIезигаз ца гойташ, деналла сaг чаккхаларах тайпа да укхаза дукхагIдар.

Деррига дIа я кхеса цадарга уйла кхача вар са хьамаьа хила хIаншта саг. АттагIа хургйолча, паргIатагIа хургйолча дIахана. Из дагадехар-м кхетадеш да, цхьабакъда, цо из дича цхьанхо а бехкаьо яц цуна. Массаза а ховнаб нах дехка харий сай деш, доастамал детаза йолаш, хIаьта вай хана-м из мухаьна иштта ма дий. Сайна болх беш болча наьха юкъ алхха цу уйлаш тIера бе Iоманаьа со Мангышлаке.

ХIанз кхидар арга аз. Сона, сIецналхиста, дукха беркат даьнад укх ворхI шерах. Со-м дика хеттув а беьнай. Геологически съемкашкара структурни хIоаргаш бурув деттарга ихаа со, тIехьара а мехкдаьтта хьадаккхарга дIаккхьачав. Шерагара шерагга производственни деший бIубенигIа къестадеш даьнна со. Нагахьа санна сурт оттадеш вала хила, ворхIазза ворхI-ворхI цу даьккхад аз. Специалист хилара тарра, Мангышлакагара сона даьнна беркат яхьча кхьанна мотте а сона дергдаларе тамаш а. Нагахьа санна инженер производствах бокъонца дог лозаш хуле, шиь гIулакх дезаш е Iалзьаьмен техникаьен карагIдьаьеранца нийсбеш гIа боахаш из хула вIалла дагадоха дезаш а дац гонаьа а кхетама а тIехьа цусаргвий-къаьI со, яхаш дола даш.

Б. АЛИЕВ,
мехкдаьтта - газови скважинашта тохкамбара конторa воккхагIа дола геолог, Грозненски мехкдаьтта института выпускник.

Мангышлак яхача ах гIайрен тIа я Жетыбайское яха мехкдаьтта доала моттиг. Юххьанца дешаз дIаьхий район карaерзаеш къахьийгараш историе чугIоргба. Цу списка тIе хьалхарчарна латт грозненца бурильщикa Вахитов Махьмада цIи. Мангышлаке хьалхара скважина бурув техерев ва Махьмад.

Мангышлакерча мехкадьаттахоша чIоагIа сий ду вай нехкахочун. — Тешаме вошаьост, говза бурильщик оал цувах. Иштта ва из. ХIеках бIу ца къежаш, шийна хоар дIехьеха кийча ва Махьмад.

— Аз чIоагIа доккхал ду Мангышлака «доккха» мехкдаьтта доаккхача вйса болх барах, Грозненски мехкдаьттахой цIи лакха лоаттаергьа аз. — йоах Вахитова.

Сурта тIа: бурильщик Вахидов Махьмад.

Д. Карачува сурт. (КАЗ. ТАГ.).

ИШТТА КЪАХЬЕГ ГРОЗНЕНЦАША

ЕРАЛИЕВЕРА бIаь ткъаь итт километр гаьна улл тха Узеньски экспедици. Тха поселок башха йоккха яц. Мехкдаьтта лохарош ба цу поселке бахараш. Мехкдаьтта дукха доал Узене. Эксплуатационнинкашта хьалхашка цIийдала дезаргдац тха. «Къулбехьара Узень» олаш йолча кердача структуре бурув деттара баллаш сиде кийчлуш да тхо хIанз укх сахьате. Цига иштта деш да «Б-Д» яха установка вIешагIйоллара кийчо еш доле балхаш я.

Тха болаш ба тхоай гурпалаш а. Малее грозненцаш ца боазаш? Комсомольско-кагирхой бригада бригадир ва Кадыров. Цун бригадацарча кагийча наха чIоагIа аьттув боацаш хьалаш доллашелья а инструменташца Iалашбелга во латташехьа а ханал хьалха бурув теха яьккхар № 30 йола скважина.

Белгалаваьнна, цIи хеза ва тханцига бригадир Скворцов а. Дуккханей а йиш я цIераш яха-м, цхьабакъда, дуккханешта юкъе эггара толашагIа бараш харжа а херже белгалбоахаш Iаьдал да. Царех ба бурув деттара мастер Жалгаспаев, геолог Курмангазиев, механик Кусаинов. ВIалла кIорда а ца деш бувца догдоагIа дика нах, хестаде догдоагIа цар дика гIулакхаш...

Узене хьалдаь йисте а даьнна болх дIаболабаьб укх тайпарча гIирсаша: эзчакара кинотеатр, 400 дешархочоа лаьрхIа школа, пекарни, кхахарий площадка, электростанци, гараж, тикаш. Хьалдаь доалаш латт лах-лахь квартира йола 20 цIенош. Поселке а буровойшка а телефон юллаш латт.

Болх геттара дукха ба тханцига. Из узенцаш раьза бар ца. Чуйнне дика болх барна хьаштдолаш нах ба уж. Тха керттера дехкар да мехкара геттара дукха мехкдаьтта доалла моттиг къеелнита. Из дехкар кхоачашдарга доах тхо.

А. ЗЕМЛЯНСКИЙ,
геолог, Грозненски мехкдаьтта института выпускник.

БОЛХ ТОАБЕР САГ ВА

АТК-2 дизельни паркa механикалла Магомедов хьожавича, цу деша нах тIехбьнна раьза хилар. Идрисал хьалхагIа а дукха хувцабеннабар цига механикаш, цхьабакъда, парке йоагIаш йола порядок оттае могаш-м цхьаккха хиннавацар. ДукхагIа йола машинаш болх ца беш латтар, машиний оахалаш дагадехкачо дIаккхухьар, кIезиг - дукха баь а лоадам бергболаш мастерси щар. Дисциплина -м юаца а сенна юац. Уйлаш цIена йоаца цхьабола воллаш, цига боаллачo дегарах шоашта пайда а найбеш, массехк дийнахьа балха ца а боагIаш цIагIа Iара. Гобьикха тейха дар гIулакхаш.

Хьалхарча дийнахье а шиь гIулакх дикза каракйнар Идриса. Новкъостий вIашегIа а теха дагавалар парка болх миштa тоалургба, аьлa. Къамаьл хаддаш аьнар цо:

— Балхах къехкар вайца тарлургвац. Е болх белга е балха сагота а воацаш сакъердаш лелийга мара хургдац.

Цхьабараша из къамаьл дезадалвзар, цхьа юкъ аьнначa гIоала балхара дIабаьлар уж. Из бисраша новкъа а хилавар.

Кхаь кIирах бокъонца вIашеттIехьъяьккхар техника. ХIанз еррига трактораш, тягачаш, кхийола машинаш лелаш я. ХIара дена экспедицена мел ен техника хьожаe торо я хIанз конторага. Массане мухIарло а дени бола тха керттера товам ва ба, Iхьанца кхийола хIаэхь а дахь Узень ха. Хьалдьйа ахканара гараж, ремонтни помещени, молача а технически а кийа басейнаш. Дисциплина чIоагIьенний, шийна тIадиллача гIулакха вазза ше бехктокхане лоархI хIара болхлочо. Идриса дIа мел доладь гIулакх чIоагIа хьаллоац цуна новкъосташа. ХIанз а дукха да де дезараш, цхьабакъда, сона хетаргахьа дIахо йодача хана а лертIа леларгба тха болх. Болх тоабер саг ва.

А. АГАХАНОВ,
тракторист.

Узень.

ХЬАЖКIАШТА ГIУЛАКХ НИЙСА ДУ

ШАЬЛА производственни управлене зоне шортта догIаш дийлхад.

Денна дукхагIа низа чIоагI а луш, дегIайоагIаш латт хьажкIаш.

Кхашка паргIато воацаш эрий тIаьънна баьцаш мара яц. Ханнехьа а лертIа а гIулакх даь кхашкара хIамаш басарах цIена а къайхьегамхочун бIарг хьоасташ а я.

«Шалинский» совхоза кхоалагIча отделенерча, цIи хезача Кубанерча хьажкIаш лелаеча В. Первицке методах хьажкIаш кхееш йолча Душуев Вахида звеной кхашка хIанз диазлагIа обработка еш латт хьажкIашта. Кхаш оасарах цIена да, квадраташ шахматни порядках, моллагIча мIинигера хьежача а нийса я.

Звенона юкъе виъ саг ва: А. Душуев, С. Товлуханов, А. Айдамиров, Ю. Мукшадиев. Лакха да цар тIанийца дехкараш. Звенос лаьрхIад 200 гектар йолча участка тIа пленах яха лаьрхIа хиннараш 30 центнер йолча метте, хIара гектара тIара 65 центнер хьажкIаш яха.

МалагIа болх беш я хIанз звено? Специалисташа бенначa яьехамах аммиачни селитри, суперфосфати, бороно-дотолитовни кхаь тайпара минеральни удобренеш вIашагIа а яь хьажкIашта подкормка еш ва Душуев.

Нийса соцам ба хьажкIаш лелаерашта цхьан моттигера участок къоастае лаьрхIача совхоза дирекце баьр. ХьажкIаш тIайолча 180 гектар хиллал йолча участка тIа йизза порядок я. Механизатораш а раьза ба, звеной членашта а дика хет.

Обработка ю ха тилайтачар хIанз йIоахадашха культиваци мара яц.

ХьажкIаш листа йолча хана пхорагIа культиваци яккха мегаргьяц, хIана аьлча цо юхейисраш а йоергья уж.

ХIаьта Душуева звенос фу даьд? Цо шозза пхорагIен шозза йIоахалашхеи яьккхай культиваци. БIаьстан юххье денз, догIа ма дийлхадий аьнна кхера ца луш, хьажкIашта манхаш даьккар. Ма дика тоабелар болх.

Дукха хIама ца эшаш Душуева дерригача кхай тIа гIоллa хьежа чаккдаьлар тхо, хIаьта ца ховш а харцахьа ховдаь хьажкIа бIаргайовзар тхона цига. Цхьабакъда, оасар-и цIендаь дIадаьккхадар...

Душуева звено юкъейоагIаш йола «Шалинский» совхоза кхоалагIча отделене тракторно-полеводчески бригада коммунистическа къахьегама бригада яха цIи яккхар дукхь къахьегаш я. Цуйна керте латт опыт йола механизатор коммунист Киндаров ХIарон.

Цхьабакъда, республикера а мехкара а дикагIа боала хьажкIаш лелаераш шоаш бувцача хана, уж бишлу шоай башха дика звено юаца, хIаьта цу звеной опыт дIайоаржаеш а яц.

«Кхай аьла» дика хьувкъара мел эшар долаш да хIанз Душуева звеной: механизаторий башха-дика кадраш, иштта дика тайп-тайпара техника, лаьттанца эшшача боарамс тIоадал я.

М. АЛБОГАЧИЕВ.

ДОТТАГIЛЕН БЕРКАТ

ДИКА доттагIал тоссаденнад Ведана района колхозаштеи Наурски производственни управлене колхозаштеи совхозаштеи юкъе.

Ховш да, дукхагIа йола лоамаи колхозаш тIехьаюсарех хилар, цхьабакъда, укх 2—3 шера тIехьадуса боахамаш хала йиш яц.

Цхьабакъда, уж дехкараш толаме кхоачашдергда, нагахьа санна боахамаша вIаши гIо-новкъостал а деш боле бойя.

Тха района колхозаш из тайпа новкъостал эшаш яр шаьрача дадача — хьалха латтача боахамашкара. Ховш да, цхьа кIеззига ха а яьккха юхавенавар яхаш хьалха латтарашкара опыт хьаэцалургйоацилга а производствана юкъейохьалургйоацилга а.

Лоаман районий кхыча боахамашка санна, тха боахамий а доккхий кхоачамаш да пайда эцаза латташ, нагахьа санна царех кхетамца пайда найцача тха боахамаш экономически чIоагIача боахамашта тIехьакхе йиш хулийтаргйолаш дола.

Цигга тха колхозашка новкъостлен кулг кховдалар Наурски производственни управлене совхозашеи колхозашеи. Тха районерча хIара колхоза шиь шеф я Наурски управлене хьалха латтача боахамашта юкъе а.

Орджоникидзе цIерагча колхоза шефство лелаю «Надтеречный» совхозо. Совхоза директор Николай Федорович Ветошкиин партийни организаце секретарь Дагаев Лечей специалисташца цхьана хьежар колхоза вахарга, цар гучадаьхар пайда эцаш доаца кхоачамаш. Гучадаьккхар, колхоза гороxо дика пайда лургхилар. Цхьабакъда, гороxа фу дацар колхозага. «Надтеречный» совхозо из фу а денна, 45 гектара тIа дIайийра из культура, шефо агротехническа тIахьожав а лоаттабеш. Iалаьмате дика хиннай горох. Колхоза техника миштай хьежар шефаш. Царна хайра техника капитально юхаметтаоттае колхозе торо йоацилга. Техника юхаметтаоттаяра болх берригa а шийна дIатIайийцар совхозо. Ремонт а яь кийчйир 9 автомашина, 10 трактор 3 комбайн, кхийола техника.

Из новкъостал дар бахьан долаш Орджоникидзе колхоза массехк эзар сом ахча кходир, хIаьта бIаьстан юкъе кхашка деча балхашта техника кийчъяра гIулакха районе хьалха латтарех хилар из.

Жа лорга ха хьатIеотт. Бедвахкадеча кIоланша жа лорган хилача цхьа бутт ха эшаргьяр. Цхьабакъда, из а теркалдаь хиналар шефаша. Шефий новкъостаща лерга даьлар жа.

СОВХОЗЕРЧА доттагIашта хайра шоай новкъосташте Iаламгахьара хатар хиннарга. Гуракьа дийнача хIин дукха гектараш яйра колхозо. Цу лаьтта кхы хIамаш дIае фу доацаш яр колхоз. Совхозо гибридни хьажкIа фу а денна, дIайийра из участок. Геттара дика тIаьннай хьажкIаш.

Iай жа дажа даьгIенаш йоацаш яр колхоз, хIаьта цунна а шоай Наурски доттагIашa новкъостал дир колхозхошта. Шаьрача даьгIенашкара 4.500 устагIа боажабе моттиг къоастайар, ээар бежана йол хьакха цоаш ейнай. Ховш да, дIакув лаьттаж лоаман боахамашка къе хилар. Из а теркал ца деш дисавзар. КIа дIаде 300 гектар лаьтта делар колхоза.

Колхоза экономика айра механизаторски кадраш а эш. Шерарча профилах колхоза механизатораш Iомабу совхозо.

Цхьабакъда, шоай доттагIашта хьалхашка дехкарийла бисац колхозхой а. Шортта лоаман даьгIенаш. гIишлой материалаш а районага. Лоаман даьгIенех 300 бежан дажа моттиг хьакъоастайй совхоза, гIишлой материалашца новкъостал ду. Орджоникидзе цIерагча юртбоахама артела колхозхой юкъара собрани хилар февраль бетта. «Надтеречный» совхоза болхлошта беркал оалаш собрание къамаьлаш дир дукхачa колхозхоша. Итташ наха предложени елар «Надтеречный» совхоза директор нов. Ветошкин колхоза членалла дIаэца а из колхоза правленена юкъе вахийта а аьнна. Массане а цхьатарра кулгаш айдир цу кандидатурана тIехьа нов. Ветошкин шоаш колхоза членала а правленена юкъе а хоржача хана колхозхоша белгалдоахар, шоаш артела берригача членаштеи совхоза болхлоштеи юкъера цIена доттагIал а лоархIаш цуна тIехьа кхадж тоссаш хилар.

Цу собране соцам бир колхоза низашца совхоза лоамай даьгIенашка 1000 устагIанна кашара хьалтье аьнна.

«Дикача доттагIашта хIама кходергдацар оаха, — йоах колхоза председателa нов. А. И. Хусанновен юхьанцарча партийни организаце секретара нов. Т. Т. Солсановен, — цхьабакъда, «Надтеречный» совхозерча доттагIашa тоам ца хеташ тха сагот ца деш багIa».

Йика гIулакхаш тоссаденнад «Терский» совхоза (директор нов. Г. М. Ржевский) жа леладераштеи лоамарча Ленина цIерагча колхозаи (председатель нов. В. Б. Баймурзаев) юкъе.

Атта жа леладе йиш йолаш дика даьгIенаш я Ленина цIерагча колхоза лоамашка. Дукха хана денз цу деша уйла еш а жа эца безам болаш я лелар колхоза правлени. Шефаша, из теркал а даь, шоай гIулаки тIадера колхоза. Совхозо колхозхошка бехкар исхали ду тха доаккхача жех 800 устагIа. Iан замлахьа уж чувоахкаде моттиг а доакъараш а делар. Дика новкъостал дир совхозо бIаьстан юкъе кхашка балхаш-де техника кийчъяра а. Из бахьан долаш лоацача ханашкa дерригa кхашкара балхаш чаккхальха а яьнна, хIанз шьатерра тIаьннача хIамашта обработка еш я колхоз.

Гураха дIадийна дукха кIа дайра колхоза. Кхашкара балхаш дIадоладалале яьаккхагIа гучадьелар из. Сихха кхыча культурашца дIаеза ца йоалаш яр из участок. Цхьабакъда, цхьайкха тайпа фу дацар колхозага. Укхаза а колхозо дехка новкъостал дир совхозо — 150 центнер хьажкIийн 7 центнер сортов елар дIае. Цул совгIа, новкъостал дир цу культура 100 совгIча гектара обработка еш я. ХIанз новкъостал ду цо механическа мастерскеш кийчъечеи хьайра хьалъечеи.

БIАЬСТАН юкъе жа лаккхача лоргачен хана болхлой гоьаш бацар совхозе. Совхоза кулгалхоша даьча дехара сихха оарцагIъьлар Ленина цIерагча колхоза правлени: сакманшикаллен жа ларгеи опытни колхозхоех 50 совгIа саг вахийтар совхоза.

Шин шерагa кхьача шинарание сирглалгаши йоажае даьгIенаш кийшар совхоза. ДикагIа а аттагIа а йолча моттигера уж даьгIенаш елар цуна колхоза правлене.

Во доттагIал дац Наурски района Ленина цIерагча колхозаи (председатель П. Д. Лопатин) Ведана района Кирова цIерагча колхозаи (председатель З. М. Мусаев) юкъе тоссаденнар.

Ленина цIерагча колхоза механизатораша Кирова цIерагча колхозе ремонт йир 4 автомашина. Новкъостала 100 центнер совгIа хьажкIа фу делар, колхоза специалисташ кийчбе новкъостал дир. Шоай доттагIашта хьалхашка дехкарийла бисавзар кировцаш а: кийча а яь, шортта гемеш йкхьар царна, новкъостала сакманщикех 20 саг вахийтар.

Цхьабакъда, цу шин колхоза юкъера доттагIал хIанз хотталуш мара дагIац, хIаьта тхо дог тийша да из дIахо кхы тIа а чIоагIлургхиларах.

Веданея Наурскиа районий юрта боахама къахьегамхошта юкъерча дикача гIулакхий хьакъехьара масалаш цу шин района кхыча боахамашкара а доаладе йиш яр, цхьабакъда, лакхе вай дийлараша къаьгга хьахьоах дерригача халкъа юкъарча гIулакха тIа вIаши новкъостал делга вай халкъа вахара керттерча принципех цаI а хиина дIаэтта хилар. Дукхача къамех латтача вай республика дезало къовсам лоаттабу КПСС XXII-ча съездо хьалхашка оттадаь сийлахь - доккхий дехкараш кхоачашдар дукхь, цунна тов, хо а яу, вIаши новкъостал дари вежарашха доттагIал леладари коммунистически общество хьалъяра дехкараш кхоачашдеча доахача толамий керттера стимул хилар. Шеко яц, лоамен районий къе колхозаш шаьрача районашкарча хьалха латтача боахамий новкъосталца кастта йIаьхий гургхиларах.

С. ГАЦАЕВ.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АЛФАВИТАХ

НОХЧИЙН гIалгIайн алфавиташ 1938-ча шера эрсий графике дерзадарах доккха беркат даьлар. Нохчийн гIалгIайн культура хьалхатотташ а вай мехкарча кхыча халкъий культурана, эггара хьалха сийлахь-доккхача эрсий халкъа культурана из гаргаозаш а гIулакх дар из.

Эрсий алфавита ларде а даькка ше хьадоагIача укх 25 шера нохчийн гIалгIайн алфавито шеко йоацаш хьахьекхад хьалхагIа леладаьча алфавител — Iаребийчули (1920—1924 шерашка) латинскичули (1925—1937 шерашка) — ше боврам боацаш толашагIа хилар, хьахьекхад дIахо а тоадалара йоккхий торокаш йолаш ше хилар. Вайга пайда эца йиш я геттара йIаьхий йолча эрсий полиграфически техниках, нохчийн гIалгIайн метталарча хьаштдоллаш йолча текстанашта кепа тоха йиш я эрсий алпаш доахкаш йолча кепа еттача машинкашца. Цхьан-цхьан ши алфавит (эрсийи нохч-гIалгIайи) Iомаде ца дезаш мукъадоал нохчийн гIалгIайн бераш.

ХIаьта а ала йиш йолаш дац хIанзара нохч-гIалгIай алфавит цхьаккха а айп доацаш, долла хIама а вIаштIехьдаьнна да, аьнна. Вай алфавитацара керттера кхоачамбоацараш укх тайпара да:

а) цхьайола оазаш шиша алап вIашагIа а детташ хьаеш хилар (аь, яь, гI, кх, къ, кI, чI, тI, хь, хI, цI, чI);

б) йIаьхен доацен мукъа оазаш къаьст-къаьста графически белгалъеш ца хилар;

в) массехк мукъа оаз цхьан алпаца белгалйоаккхаш хилар; иштта кхыдараш.

Цхьабакъда, цхьайола оазаш шиша алпаца белгалъеш хилар, йIаьхен доацен мукъа оазаш графически къаьст-къаьста язъеш ца хилар, иштта кхыдараш воай алфавита юкъера вай дIадаха эттача вай цу алфавита юкъедоаладе дезаргда е диактически хьаракаш е эрсий алфавитаца доаца керда алпаш.

Цхьаболча новкъосташа вайна могаду кхыча алфавитацара керда алпаш тIа а эцаш, иштта диактически хьаракаш а уттадеш, цу тайппара, эрсий графика довзонел араьха а даьнна воай алфавит вай хувцилга (Д. Мальсагов, Х. Ошаев 30-ча мае арадаьнна «Грозненский рабочий», 10-ча мае арадаьнна «Ленинан некъ», 1-ча мае арадаьнна «Сердало», И. Арсаханов — 17-ча мае арадаьнна «Ленинан некъ», Арсабиев, Минбулатов — 27-ча мае арадаьнна «Ленинан некъ»). Из шоаш де яхаш хьалхадоахар тIаьийцача цунах хургдола тIехьадоагIар дувцац цу новкъосташа. Вай халкъашта лоархIамера из дош къоастадеча хана теркал динза даргдоаца экономически, политически, культурни, кхыметтел технически гIулакхаш вIалла хьоаха а дац цар.

Цу деша тIехьале бокъонца йовзаш хила деза вай.

1938-ча шера эрсий графика тIа доалача хана вай ларде лаьцна хинна керттера принцип яр эрсий алфавитаца доаца алпаш юкъе ца доаладар. Нагахьа санна вай цу принципа тIара довле-м алфавита юкъе вай кхо алп доаладой а е кхойтта алп доаладой а бе-башха дац, хIана аьлча тIаккха динза ца а доалаш вайна хьалхашка оттаргдар:

а) воай полиграфически базе хувцилга, керда алпий кассаши линотипаши хьаелга, наборщикаши линотиписташи юхаIомабелга;

б) керда алпаш а доахкаш йола кепа етта машинаш кийчъелга;

в) общественно - политически, технически, дешара-методически, художественни литература керда арахецилгеи хьалхагIа арахийца долаш дар дIадоаккхвалгеи;

г) яьна мотт хьехаш бола хьехархой Iомабе курсаш йоахилга, дешархошта а боккхийчарна а дешар керда юхахьехилга;

д) тайп-тайпара ши алфавит цхьан-цхьан Iомаделга — эрсийни яьнкен меттала.

ЙОАЗОНЦА гIулакх доагIаш болча наха укх тIехьарча хана чIоагIа гIеттадеш да нохч-гIалгIай орфографе системе «йот» оалача алпах шийса пайда эцара дош. «Йот» издара бокъон, къаьстта а класс йолаш долча дешашка, оттайнча бакъахьа хеташ ба, масала, профессор Д. Мальсагови писатель Х. Ошаеви.

Дика а во а оагIонаш йолаш да из гIулакх.

Мадарра аьлча, грамматически классай биъ хьоакхамах цхьа хьоакхам ба классни дешашка «йот», предложене членашта юкъе бувзам беча хана из хьокхам цкъаза графически белгалбеш а бац. Цул совнагIа, алфавита юкъера пхи алп (ъ, я, яь, ю, е) дIа а дергдар, слогаш къоастош язду ъ, ь леладе а дезаргдацар.

Нохчийн гIалгIайн метташкахь классни дешаш дукха а кIезигагIа да классни доацарел: классни хандош (глагол) дерригаш а 125 гаргга мара дац, классни качественни прилагательнеши наречеши — 25, классни цIерметдоши тIаьрахьдоши — цхьацце. Цул совнагIа, классни дешаш вай меттанашкахь тIа-тIа юкъера дIадоалаш, кIезиглуш а доагIа. Классни доаца дешаш вай меттанашта юкъе дукха а дукхагIа хиларо башха новкъарле яц шаьрра Iодешаран дийшар кхетадаран.

Нохчийн гIалгIайн йоазонна «йот» юкъедоаладаро эрсий алпаш ъ, я, яь, ю, е юкъера дIадахарон ваьна меттанаш эрсийчоа гаргга ца дигарал совнагIа, хийра доах цунцара. Яздар бе-башха долаш хургда, масала, укх тайпара дешаш:

Эрсий меттала	Нохчийн гIалгIайн меттала
объявление	обйявлени
октябрь	октаьбрь
революция	револйуци
самолет	самолйот
съезд	сйезд
Юнус	Йунус
Юрий	Йурий

Нохчийн гIалгIайн метташца 30 процент гаргга да эрсий меттацара хьаийца дешаш, хIаьта иштта хьанйдеш дола дешаш тIа-тIа дукхагIа а хул. Нагахьа санна эрсий меттацара хьаийца леладеш дола дешаш нохчий е гIалгIай меттала эрсий меттала санна а ца яздеш, кхыча бесса язде деза яхаш йола бокъо вай тIанийцача, тIаккха цунах ваьнеи эрсийн метташта юкъе искусственно юкъ йоллар хургдар. Специалиста-языковеда-м башха новкъа хургдацар из, цхьабакъда, юкъхьацарча школий дешархошта хьалхашка-м геттара йоккха хало оттайора вай.

Цу тайпара дош оттадар шийн овлангара харцахьа, методологически ниийса доацаш. КПСС Программа тIа белгалдаьккхоча тайпара, Советски Союзе дахача дерригача къаманашта а шоллагIа бола ваьна мотт а хиина эрсий мотт дIаэттача хIанзарча хенаца ниййса ца доагIаш да.

Нагахьа санна нохч-гIалгIай меттацара йотированни мукъа оазаш «й» яхача алпаца вай язъеш хилча, тайп-тайппара функцеш лелаеш хургдар из алп:

а) шиъ е кхоъ алп вIашагIтеха хьахулача оазацара шоллагIа е кхоалагIа дола алп санна (йа, йаь, йу, йо, йоа, йи);

б) оаз йIаькъеш дола алп санна (ий);

в) метта юкъерча хийрала сонорни фонема санна (сий — олень, уйла — масль, иштта кхыдараш а);

г) кхыча метташкара хьаийцача дешашка къоастора хьарак санна а (обйом — объем, сйезд — съезд, иштта кхы дIахо а).

Цу гIулакхо чIоагIа хала хулийт йоазув.

«Йот» юкъедоаладарца вай алфавитацара цхьадола алпаш (е, ю, я, яь) дIадоал яхар вIалла лоадама бахьан дац, хIана аьлча, уж дIадоалаш дола алпаш эрсий метталарча урокаш тIа хIаьта а вета а Iомадемза даргдац нохчийн гIалгIайн бераш.

Долче, «й» яха алп нохч-гIалгIай метталарча йоазонна эггара дукхагIа юкъедоагIаш хургда. ХIаьта эрсий алфавитацара ядара эггара халагIа, эггара нийрчагIа дола алп «й» да.

Из алп яздеча хана йоазон тIара кулг хьал а даьккха тIехьаьха аIомолг оттае эзе, цо хийцина дIадахийтац йоазув. Машинаца кепа техача хана из аIомолг ниэткъа мара холуш хилац, къаьстта а копеш тIа. Типографе набор еча хана каст-каста нийслу аIомолг тIера дIа а иккхе «й» меттел «и» хулаш моттигаш.

ЭРСИЙ йоазоне из башха холуш дац, хIана аьлча алп «й» цига нагтахьа мара нийслуш дац. Ваьна метталарча йоазонна из алп дукха юкъедоагIаш хиларах йоазув къоарадеш, нийрча доаккхаш, хийцца яздара чIоагIгIа новкъарле еш хургда из.

Цу вай мел дийцачун ваьнсев дича гучадоал нагахьа санна шоаш кхайкаю проект тIанийцача 5—6 процент дарегIа хургда кепа теха арадоала книжкаш, яхаш, новкъосташа Д. Мальсаговеи Х. Ошаевеи-дувцар кIалха ларе йоацаш хилар. Цунна вIалла шеко я яц.

ХIанз дукхьешха деш дац цу шин авторо «йот» юкъедоаладелга хьалха доахилга-м. Нагахьа санна нарна из дийцденадале, вай дагадохийтаргда из. Шоай шиние статье чакхйоаллаш цар язду: «Укх статье тIа оаха дувцар тхона тхоашкара дагадехе хIама дац. Специалисташа, школай болхлоша дувцараш а царна хетараш а хьавIашагIтехача царех хьахулар да из». Бакъда, гIулакх бокъонца довза а ца доаза, вай алфавитацара кхоачамбоацараш вIалла новкъа а доацаш дIадаха йиш я а мотташ, корабоагIаргба шин авторо кхайкаю проект хьаллоацараш а. Цхьабакъда, 1958-ча шера Нохч-ГIалгIай историе, метта, литература Iилма-тохкама институте дукха вах тIа а болаш алфавитеи орфографеи дешаш дувцаш хиннача барайтта заседание «йот» юкъе доаладара хьакъехьа Д. Мальсаговеи Х. Ошаевеи тIагIертаю предложени хьаллоацаш кхыметтел ши сагI а хилазар. Вай республика хIаьтта юхаметта а оттаяь, нагахьа санна эше, вай алфавит тоае эггагIа хургдола ха яр из. Цу хана а тIа ца эцаш йитар из проект, хIаьта из соцам хьаькъален ниисен а бар.

Кх, къ яха алпаш алфавитацара дIа а доахац, царна меттел qqI юкъедоаладе яхар а тхона ниийса хетац, хIана аьлча:

а) уж ши алп, эрсий алфавитацара а доацаш, латински алпаш да;

б) кулгаца яздеш латински «q» эрсий «д» яхача алпа тара да;

в) латински доккха алп «Q» зIамигача алпа «q» тара дац;

г) е эрсий наборни кассашка а, е линотипни машинашца а, е эрсий кепа еттача машинашца а долаш дац латински алпаш.

Тхона иштта нийса доацаш хет вайнехьа метталарча йоазонна геттара дукха юкъедоагIаш дола «хь» яха алп юкъера дIа а даьккха, цунна меттел цхьанна алфавитаца доацаш дола, 1938-ча шера реформа хилалехьа нохч-гIалгIай йоазонца хинна керда алп тIаэца деза яхар а.

МоллагIа Iилман уйла вай тIаэца мегаргья, нагахьа санна коммунизм хьалъяра, воай мехкарча халкъашцара доттагIал, эггара хьалхарча аргIанна сийлахь-доккхача эрсий халкъацара доттагIал чIоагIдара практически новкъостал деш из уйла яле.

СОВЕТСКИ халкъашта юкъера доттагIал дIахо а чIоагIдарен коммунистически мировоззренен советски патриотизман уйланца къахьегамхой хьалкхебарен даькъе вайна карагIдаьнна хIамаш белгал а даьха, КПСС Центральни Комитета июньски Пленумо къаьстта кертагIдаьккхар СССР халкъаш вIашка гарга дахар Iалаьмате доккхача маIане хилар.

Советски Iаьдал эттача хана дена хьайоагIача хана политически а, экономически а, культурни а вахаре ше даьхача Iалаьмате доккхийча толамех кураье йиш йолаш да нохч-гIалгIай халкъ.

Эрсий графика ларда тIа хьадаь дола хIанзара нохч-гIалгIай алфавит, хьалха дIаяхача хана вай меттала мел хиннарел дикагIа хинна ца Iеш, эрсий график лелаеш долча Къилбаседа Кавказен Дагестанен къамий алфавиташта юкъе а эггара дикагIчарех да.

1962-ча шера ноябрь бетта СССР Iилмай Академе эрсий метта йолча Институто вIашагIъеллай эрсий орфографи эртеьккхатоаяра йола орфографически комисси. Укх шера комисси оттаь ярта эрсий метта йоазув нийса дарен пунктуацен бокъонаш. «ъ» яха алп цIенденна юкъера дIадола мегаш да, къовстора хьарак эшача метте яздер аьхха цхьа кIаьда хьарак (ь), мара а доацаш.

Эрсий орфографи пунктуацен хийцачул тIехьагIа вай а шеко йоацаш юхахьажилза даргдац нохчийн гIалгIайн меттай орфографеи пунктуацеи, иштта аргдаьккха хувца дезар мел алфавит а. Цудухьа сихдала дезац алфавит хувцаре.

Лоаца корта бергба вай воаш дийцачун:

1) Цунах цхьадола кхоачамбоацараш доахка а, нохч-гIалгIай алфавит дика алфавит да. Цунах доалла эггара дикагIа дола гIулакх да эрсий графически системаца доаца алпаш цунца ца хилар. Цо аттагIа хулийт нохчьа хIамашта кепа тохилга, школашка берашта хьехилга, вай культура сихха дегIайоалвелга.

Эрсий графически система тIера даларо, вай прогрессага ца дигарал совнагIа, юхедеттаргда вай хьалхашкахьа гIолла, хийра доахаргва эрсий йоазонцарен эрсий культурацарен. Вай массе хана а чIоагIгIа дагахкаба деза КПСС XXII съезда новкъоста Н. С. Хрущева аьнна дешаш:

«Къамий меттанаш дегIадахкара новкъарле еш вайцига цхьаккха хIама дац. Цхьабакъда, уж дегIадахкар къаманашта юкъера йовкъамаш чIоагIъеш а доацаш, къамаш шоайла гаргаозаш хила деза».

2) 1938-ча шера дена доккхий хувцамаш хинад вай экономика, культура, литературни метташ дегIадахкаре. Цунах керда дехкараш хьалхашка отт. Цудухьа таханара вай декхар да литература, орфографе, терминологе лелаш шерра дувца оттаделга, уж дIахо а толаме дегIадоаладелга. Iалаьмате боккхача лоархIаме да нохчийн гIалгIайн литературни метташ гарга дигара ваьхьаш лохилга.

Цунца цхьана лаккхача боарамга даккха деза СССР дахача дерригача халкъашта юкъера бувзам а гIулакхаш а хьаллоаттадеш, цар вIашш бувцаш бола эрсий мотт Iомабелга. Цу гIулакхо а керда декхараш хьалхашка оттаду нохчийн гIалгIайн меттай орфографена, пунктуацена, терминологена.

Хьаякхийна а кхуви боагIаш а меттай Iилмахой ба вайнаьха. Эшшача метте, нежараша санна, вайна новкъостал дергдолаш эрсий а вай мехка дахача кхыча къамий а Iилмахой ба. Цу тайпара, тахан вайга торо а кхегам болаш вах а ба воай литературни метташ эшшача боарама тоадара, вай Iилма-тохкама болх нийсача новкъа оттабара. Дешархошта хьехе а кхуви йоагIача вай къовача тIехьен культура лакхъе а, дерригача советски халкъий культурах из кхее а дукха хьехархой ба вай. Дешар хар — из да культура эггара низ болашагIа дола герз.

А. САЛАМОВ,
Нохч-ГIалгIай историе, метта, литература Iилма-тохкама институте директор.

А. МАЦИЕВ,
Института воккхагIа вола Iилман болхло, филологически Iилмай кандидат.

ФОТОИНФОРМАЦИ

ДОНЕЦКИ ОБЛАСТЬ. Семилетка хьхьагIча шера дика къахьег Кирова цIерахча Макеевски металлургически завода домепщикаша. Цар хIанзде а деннад Даьхенна иттаца вэарош тоннаш планал совгIа чон. Социалистически яхье хьалхара моттиг делаю заданел тIех 3.600 тонн совгIа метаал доаладаьча шоллагIча пийшка коллективо.

СУРТА ТIА: шоллагIча домна дикагIа вола горновой Николай Федорович Романин.

Г. Овеченко сурт.
ТАСС фотохроника.

ЛИТОВСКИ ССР. Ново-Акмянски цементни заводе болх бе йолаенна асбоцементни водопроводни канализационни турбаш ю хьалхара технологически лини. Шера 800 километр турбаш арахец цо. ХIана вIашагIйоллаш латт цу тайпара шоллагIа лини. Турбаш хьаеча эггара хьалха юкъейнхьай гIомарах яьккха цемент. Сердцевинаш турбеех хьайоахилгеи уж турбашка дIечутелгеи механизированни да.

СУРТА ТIА: асбоцементни турбаш хьаю хьалхара технологически лини ше маьрра.

А. Дилиса сурт.
ТАСС фотохроника.

ФУТБОЛ

ЦХЬАЬКХА А КОТАЛО

ДIадехача кIиранайнахьа Нальчикерча «Спартака» «Терека» юкъера матч хIаъйоаллалехьа «Шахтераца» дика довзарах «Комсомольское племя» яхача газета редакце приз елар спорта мастера Каюшников Виктора. Из совгIат шийна доагIаш дендилга цIаькха хьагойтар Каюшников Виктора.

Цхьанна команда счет хьа а ца елаш чакхйоаллаш латтар хьалхара тайм. ТIехьарча минуте «Спартака» саьнгара Х. Данилова хьатох бургац. Дукха игрокаш гулбеннаб хьаьший наIарашта хьалхашка. В. Каюшникова чутеха бурган сетка чура вратара хьайоакхилне а чакхъьалар хьалхара тайм.

ШоллагIча тайме белггала гуш дар соале «Терекагахьа» йолга. ДукхагIча даькъе шоай наIараш лорайра тIаерзаь яр «Спартака» футболистий уйла. Цхьайолча хана 6—7 игрок хулар защите. ХIаьта «Терека» хоза футбол гойтар. Нападающешта хьанаре новкъостал ду полузащитникаша, защитникаша. Бурган а йолаш массехк кIерахе рейд ю нежараша Викторен Борисеи КаюшниковгIер. 59 минуте шоллагIа гол чутехар «Терека» капитана спорта мастера П. Дьяченкое. Цхьабакъда, счет кхы а хуьна йиш йолаш вар П. Дьяченко. Ши защитник Iеха а ваь Ю. Солнцева шийга хьаенна бурган чутоха вIаштIехьадаланзар цун. Бурган чутоха йиш йола массехк моттигах пайда эцанзар А. Жерлева, И. Бородовских.

Матч чакхъяла йиъ минут йисача хана кхоалагIа гол чутехар И. Бордовских. Счет 3:0 а йолаш цхьаькха а котало ыьккхар «Терека».

И. МУСИЕВ.

Доазол дехьара

ЛОАЛАХОШТА ЮКЪЕРА БЕЗАМЕ ГIУЛАКХАШ

СТОКГОЛЬМ. Дерригача шведски халкъа теркам шийна тIаьзаб Скандинавски мехкашка дIайолаенначa СССР Министрий Совета Председатела Н. С. Хрущева визито. Цунна Iалаьмате чIоагIа хьаштдолаш ба вах. Стокгольмски газеташа бIарччача 2—3 оагIонашта арайоах Н. С. Хрущев Копенгагене кхачарах йола статьяши репортажаши.

Датски столица, белгалдоах газеташа, Iалаьмате безамеи ваьзза хиннеи тIаийцар сий дола советски хьаша.

«Къилбаседа Европера хьалхара дя» — цу тайпара кертайоазув а долаш, доллама хIана ца эшаш еррига хьалхара оагIув дIа а лоалаш суртий сери арадаьккхай «Стокгольмстиднинген» яхача газето. «Башкирен» яха геваллод Копенгагене кхаьча ха а, Н. С. Хрущев Е. О. Крагаца вIашагIкхетар а, иацаъна боабаьча нака дегIа памятник долча советски хьаьший бахар а хьахьоахдаш да уж сурташ.

Шведски общественни организацешкара, предприятешкара, учреждешкара а, хIаьта иштта къаьст-къаьстача гражданашкара а хадданза письмош ух Н. С. Хрущева цIерах. Цу письмош тIа цар доттгара даькъала дув сий дола советски хьаша кастта Швецехь воагIаргхьлар.

* * *

ОСЛО. Советски правительстваьа керте латтача Н. С. Хрущева визит чIоагIа теркалъеш ба норвежцаш. Н. С. Хрущев Копенгагене кхачара хьакъехьа телевидени гIолла хиннача специальни передачал совнагIа, Н. С. Хрущев Е. О. Крагаца а датски пачхьалкхени политически, цхьача деятелашца а вIашагIкхетара хьакъехьа хабраш а хьехар.

«Хрущевеи Даниеи юкъера доттагIален вIашагIкхетар» — цу тайпара корта болаш я «Арбейдербладет» яхача газето хьалхарча оагIо тIа араьхьаьхха корреспонденци. Н. С. Хрущева тIаьцар чIоагIа безаме хилар белгалдоах корреспондента. Натаццарча ший гIулакхаца вэзаволийт ше Н. С. Хрущева, яхаш язду газето.

Йолаенна визит даькъала а юцаш, «Фрихетен» яхача газето белгалдоах «Къилбаседа мехкийн СССР-ен халкъашта юкъерча дикача лоалахалла манифестаци я из... Хрущева визитах беркат далара а из дика чахкъалара а гIо деш да долла хIама а. Визит дика чакхъьлар къилбаседа мехкашта пайдани да» яхаш кхайкаду газето.

* * *

ХЕЛЬСИНКИ. Н. С. Хрущева визит дIахо а шерра юцаш да финнски газеташ. Визит «дика дIайолалара» хьакъехьа язду «Ууси суоми» яхача газето.

«Н. С. Хрущева Скандинавера визит, къилбаседа Европина хетачунга диллача, эггара лоархIамегIара политически событи я», яхаш белгалдоах «Кескисуомалайнен» яхача газето. «Дуьнен халкъашта юкъера кхоьхкам вIаьдбара а халкъашта юкъе барт - цхьоагIо хилийтара а беркат дергдо визитах», яхаш язду «Хувудстадсбладет» яхача газето. Советски Союзан скандинавски мехкашцеи юкъера гIулакхаш тоадара лоархIамера дагIа лерхI пунах «Кансан уутисет» яхача газето. Н. С. Хрущева беш бола винъ «дерригача хулнина а Iалаьмате боккха лоархIам болаш ба», яхаш белгалдоах газето.

* * *

ЛОНДОН. Советски правительствана керте латтача Н. С. Хрущева Скандинавера визит чIоагIа терко еш юкъ английски кепа йоазоно.

Н. С. Хрущев Копенгагене кхачарах а датчанаша из тIаэцарах а шоай корреспонденташкара лаьцна хоамаш арадахкар «Дейли экспресса», «Дейли телеграф», «Дейли мейл» яхача а иштта кхыча а газеташа.

Советски правительствана керте латтача Копенгагена муниципалитета даьча къамалацара цхьайола моттигаш кепа техай дукхача газеташа. Дукхача газеташ тIа арадаьхад Н. С. Хрущев Дане премьер-министраца Крагаца вIашагIкхетар гойташ дола сурташ.

* * *

БЕРЛИН. «Копенгагена мерр-валзет Хрущевга», «Датчанаша чIоагIа дезаь белгалдаьккхад сий дола хьаьший баккар», «Никита Хрущева сийна 21 залп» — укх дешаш керте а уттадеш хоамаш цу Германски Демократически Республика кепа йоазоно Дане столице СССР Министрий Совета Председатель тIаэцара хьакъехьа.

* * *

ВЕНА. Керт-кертерча австрийски газеташа хьалхарча оагIонаш тIа арадаьккхад Н. С. Хрущев Копенгагене кхачара хьакъехьара сурташи хоамаш, кепа техай вIашагIкхетта хана Советски правительстван керте латтачов Дане премьер-министрен аьнча къамалий изложениеш.

Датски столице бахача наха сий дола советски хьаша Iалаьмате безаме тIаэцар белгалдоах «Винер цейтунг», «Нейес эстеррейх» яхача газеташа. Шийна мехка халкъашта юкъера доттагIал гойташ да аьлар цу вIашагIкхетарах Н. С. Хрущева, яхаш белгалдоах газеташа.

* * *

УЛАН-БАТОР. «Машара гIулакха юкъе хьош йола лоархIамера газзетта керте а аздаь» а СССР Министрий Совета Председатела Н. С. Хрущева арабаькхахча некъа хьакъехьа «Унэн» яхача газето кепа теха статья. Дане, Швеце, Норвеге еш йола хIанзара цун визит, белгалдоах статьи тIа, Iалаьмате боккха лоархIам болаш а пачхьалкхашта юкъе тешам чIоагIбара, Советски Союз керте а латташ долча социалистически мехкаша лелаеш йола машаре гIулакхаш а лелаеш машаре дахара политика дIахо а я из визит». (ТАСС).

БОКЪО ЙОАЦА ГIУЛАКХАШ

БОНН, 19 июнь. (ТАСС). Самардлйнахьа Бонна кхаьчар ФРГ гIолла гастролаш еш хинна СССР Доккхача театра балета артистий группа. Кхы дIахо из йоалийташ цигга сайцар, хIана аьлча ФРГ Iаьдалаша йоацар а лаьрхIа дIаьаккхар советски артисташта ена хинна виза. Немецки а кхыча мехкий а бIаьгаргга журналист тIа а волаш пресс-конференци гулйир группа кулгалхочо А. А. Варламова. Кепа йоазон викалашта заявлени йир А. А. Варламова.

16-ча июне бийсана ха яхача хана Фрейбурге со волча вера полицей-президент, аьлар А. А. Варламова, цо сона Iойкйийшар Доккхача театра балета артистий виза дIаяккхара хьакъехьа ФРГ правительства решени тIа а яйнай, хIаьта балета артисташ 18-ча июне 18 сахьат даьлалехьа ФРГ территоре тIера дIабала а беза, аьнна, Боннера ена телеграмма.

А. А. Варламова белгалдаьккхар: тха группа декхар тIанийцар Малхбузен Берлине выступлени а яз, доацар а увттадеш, визаш дIанхара хьакъехьа соцам гIаьцар из бахьан долаш да, йоах ФРГ официальни Iаьдалаша. Из цар доахе бахьан боккъонца хара да. ФРГ Iаьдалашта дика довза да оттаьча контрактех тха группо Малхбузен Берлине гастролаш е лаьрхIа ца хилар. Хьагучох, цхьа политически гIулакх цунах де а лаьрхIа, ФРГ белггалара гIоваараш уж гастролаш тхох хьаьоврчае гIийртад, хIаьта хIана, шоай планаш эхачуя тIехьагIа, дерга аьнинар ца деш Iийнад а аьнна, тхох доаккхар гIерт уж.

Тхона геттара новкъа да, аьлар дIахо А. А. Варламова, ФРГ дукхача городашка тха группа гастролаш елга доха а деш, цу тайпара бокъо йоаца гIулакхаш укхаза тхоашта духьала хьалар а ультиматум а оттаеш балета артисташ 48 сахьата ФРГ территоре тIера хIабахар а. Царна выступленеш е советски артисташта хуйла ца балар цоашта новкъа хилар дIа а кхайкадаь Майнца, Дюссельдорфе, Бремена, Гамбурга гражданашта хьалхашка беххаза аьлар А. А. Варламов. Группа цIерах цо баркал аьлар группа выступленеш ю долча ФРГ городашкарчеи лаьттнашкарчеи Iаьдалашта а гражданашта а цар безаме шоаш тIанийбарах. Тхо чIоагIа тийша да, белгалдаьккхар А. А. Варламова, СССР Доккхача театра артисташна даьцача доттагIленца вэзделца а доавача гIулакха мах ФРГ общественносто ше бертхиларах.

Пресс-конференце бар гастролей беррига доакъьшхой. Малхбузен германски Iаьдалаша даьча хIамах хьайна кетар але, аьнна, цхьан журналисте даьча хаттара жоп а луш, РСФСР халкъа артистка Н. Тимофеевас аьлар: «Дуьнен тIарча дукхача мехкашка выступленеш еш хиннай со, цхьабакъда, цу тайпара хIамасона цIаккха а нийсденадаь. ЧIоагIа мIаьадаха а цецдаьнна а да тхо Iаьдалаша даьча дIамашна. ФундагIа хиннадале а тхона дикача дега латтаргда немецки зрителаша тхоца вIашагIлеттадалар. Тхона геттара новкъа да тхоай гастролаш дIахо яха тхоашка йиш ца хилар».

УНАХЦIЕНО ЛОРАЯРА

Российски Федераце эггара хьалха Грозне укх деношка хьайийлай тIехха-маьжен туберкулеза лорий-специалистий квалификаци лаккхаяккхара йола выездни курсаш. Курсаш чакхйоах РСФСР унахцIено лорайра министра приказ дарах Ленинградски хирургически туберкулеза Iилма-тохкама институто а Нохч-ГIалгIай АССР унахцIено лорайра министерства а.

Курсий балхашка даьъа лаьара Грозне еннай Ленинградски хирургически туберкулеза институтта директор, профессор вов. Д. К. Хохлов керте латта Iилмахой группа. Цунца ба института дикагIа бола хирургаш, массехк клинически а диагностически а отделений кулгалхой. Иштта курсашка хьийха ба 15 автономни республика, Поволжья, Къилбаседа Кавказа краяй а областий а лораш.

Лорий товаах даккъяра Грозне еш йола курсаш Къилбаседа Кавказа а Поволжья а лорашта боккхача маьхера а эшаш а ю.

И. ПЕТРОВ,
хирургически туберкулеза Ленинградски Института оргметотдела кулгалхо.

ДИКАГIЙОЛА БОЛХЛО

Грозненерча номер цаI йолча универмага филиале маIача чакхен кхалнаьхе юкъе бувзо гIирс чуболча 22-гIча секце заведующая болх беш я Гортикова Резида Махмудовна. Йоккха опыт йолча цу нохчий кхалсаго чIоагIгIа безамец махаца Iимерзэи йолаш мах бу тийв чу. 16 шу да Резидас из болх безаш карайца. ВорхI сагI ве цо кулгалдеча секце. Шоайба вIашш гIо-новкъостал дара тIера ба уж. Масала, дукха ха йоацаш Грозне кооперативни училище продавеций курсаш а яьха цу универмаге балха хьожайир кьона нохчий йоI Даналова Роза.

— Юкхьанна хала доацаш чIама хилай Роза, бакъда шек ма хилалахь, тха коллективаца хала хургдаь хьона, тхо Iена да къонахчарна новкъостал де, — аьлар заведующе Резидас. Иштта хила а хилар из. БIу яа къожебеш шийн йишийна санна хьехар доре Резидас цунна. ХIанз Розех дика продавец хиннай.

Барт болча коллективо даим кхоачашъю балха план. Масала, апрельи майи беттанашка 120—150 процент кхоачашъяьй цар кога гIирс бохкара плана. ХIаьта укх бетта кхы а дикагIа къахьегарца толам бакка лерхI коллективо.

Дукха да универмага контрольни книжка тIа яйдархоша цар цIерах яздаь баркалаш. Цо тешал ду йоккха опыт йолча Резидас шийн коллектива дика кулгалхарал совгIа советски торговле хьехкача тайпара нийсен хьашталла болх беш хилар.

Гортикова Резида дика агитатор а я универмаге. Цо кастта беседаш ю, газеташ тIара парте ЦК февральски Пленумах а кхыйола а материалаш еш болхлошта.

Дика болхло хиларга хьежжа чIоагIа сий ду Резидай еррига коллективо, администраце. Цхьоалаьгча лаам лаккхара къахьегама толамаш дахарах Грознерча центральни универмага Сийлен доска тIа а йоаккхаш Сийлен грамота елар цунна, иштта кхы совгIаташ а тIайнад.

Шийча ховчох кхоачамбаь Iе безам бац Гортиковай. Укх шера Орджоникидзерча торговни техникуме заочно дешара маьрта кийчлуш я Резида.

А. ДОДОВ.

Редактора зам. А. А. МЯКИЕВ.

Хьажа

РАДИО: 6.30 — юрта боахаме болхлошта передача (эрсий меттала); 6.45 — концерт. 7.10 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор; 7.20 — хоамаш; 7.15 — «Сердало» газето обзор; 8.25 — «вашарыы-зязаш» яха концерт; 8.45 — «Къона тIехье» яха передача (гIалгIай меттала); 16.05 — концерт; 16.30 — керда хоамаш (гIалгIай меттала); 16.45 — «Къонал» яха передача (гIалгIай меттала); 17.00 — «Къилбаседа Кавказа экономически вахар» яха радиогазета; 17.30 — керда хоамаш (эрсий меттала); 17.45 — «Iилмен дуьне» яха беседа (нохчий меттала); 18.20 — керда хоамаш (нохчий меттала); 18.35 — нохчий гIалгIай эшараш.

ЛадувгIа

ТЕЛЕВИДЕНИ: 12.00 — Пионерски лагерь школе; 12.35 — «ЗIамига хинна тамашийна хIама» яха берашта лаьрхIа фильм; 13.40 — «Селтечук гIара ли» яха фильм-концерт; 18.25 — телевизионни кердадараш (нохчий меттала); 18.40 — «Даьхенна хуккагIа шура» — репортаж (гIалгIай меттала); 18.50 — «Мехка хьалхара» — киноочерк; 19.10 — «Телеуь» яха телевизионни журнал (нохчий меттала); 19.45 — «Боккха некъ» яха художественни фильм (телезрителаша даккийтана письмаш); 21.20 — «Вись сат цхьан тхов кIала» яхача комеде тIара сценаш; 21.40 — Иллеш денлера нахьхоьх яха фильм-концерт.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, ЦIена фронтовикий улица, 15. Телефонаш: редактора зам.—2-07-01; бехктохкама секретара—2-45-49; партийни вахаран, промышленни, юртбоахамен, письмой отделий—2-25-73.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-49; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного и писем — 2-25-73.

«Грозненский рабочий» издательства типографи. Революци проспект.

Типография изд-ва «Грозненский рабочий». Проспект Революции.

СФ05173. Заказ № 3534.